

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Riskhantering vid kreditgivning till lantbruksföretag

- Riskanalyser av fyra fallgårdar

Risk Management in credit granting for agricultural businesses

- Risk Analysis of four case farms

Linda Breidning

Riskhantering vid kreditgivning till lantbruksföretag

- Riskanalyser av fyra fallgårdar

Risk Management in credit granting for agricultural businesses

- Risk analysis of four case farms

Linda Breidning

Handledare: Bo Öhlmér,
Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för ekonomi

Cecilia Mark-Herbert,
Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för ekonomi

Examinator: Hans Andersson,
Sveriges Lantbruksuniversitet,
Institutionen för ekonomi

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad D

Kurstitel: Självständigt arbete i företagsekonomi

Kurskod: EX0539

Program/utbildning: Agronomprogrammet, ekonomisk inriktning

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2010

Serienamn: Examensarbete

Nr: 585

ISSN 1401-4084

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Mjölkföretag, risk, riskanalys, riskbenägenhet, riskprofil, spannmålsföretag, återbetalningsförmåga

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för ekonomi

Förord

Ämnet för denna studie var ett förslag som diskuterades fram med Hans-Olof Ebbesson som är regionchef på Sörmlands Sparbank och med min ena handledare Cecilia Mark-Herbert vid institutionen för ekonomi, Sveriges Lantbruksuniversitet. Vidare kom även professor Bo Öhlmér vid institutionen för ekonomi, Sveriges Lantbruksuniversitet att bli delaktig i studien som handledare. Så här i skrivande stund känner jag mig hedrad och glad att ha haft två handledare och en uppdragsgivare som väglett och stöttat mig under arbetets gång.

Under arbetsprocessen har jag fått en djupare insyn i riskhantering vid kreditgivning till lantbruk. Ett intressant ämne som med sin komplexitet gör det svårt att dra några generella slutsatser. Men förhoppningarna är att informationen ska fungera som underlag i framtiden både för uppdragsgivaren och för en eventuell fortsatt studie inom ämnet.

De lantbrukare som intervjuats i studien tackas för deras tid, öppenhet och engagemang.

Ett stort tack riktas till Patrik Persson och Linda Nilsson som lyssnat, läst, kommit med kommentarer och funderingar under hösten. Min opponent Jonathan Lukkarinen tackas likaså för konstruktiv kritik och förslag på ändringar av uppsatsen.

Jag vill även rikta ett stort tack till stiftelsen "A. W. Bergstens donation" förvaltd av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien för deras ekonomiska bidrag till denna studie.

Med förhoppningar om att studien väcker intresse och att den bidrar med ökad förståelse för ämnet vill jag slutligen tacka dig som läsare.

Uppsala, februari 2010

Linda Breidning

Sammanfattning

De senaste årens finansiella situation har bidragit till en ökad betydelse och vilja hos bankerna att kunna hantera risker i deras verksamhet. Framförallt vill banken kunna hantera den risk som kallas kreditrisk, som bankens kunder bland annat kan påverka med en sämre återbetalningsförmåga. Prognoser om lantbrukets lönsamhet visar på ett fortsatt pressat läge för Sveriges lantbrukare. Förändringar som sker i en allt snabbare takt påverkar lantbrukets lönsamhet och har lett till frågan om riskhantering vid kreditgivning till lantbrukare idag är tillräcklig.

Dagens riskhantering kommer i denna studie att kompletteras med två ytterligare moment. Det första momentet är en generell riskbedömning av olika produktionsgrenar och det andra är en bedömning av vilka faktorer som påverkar en lantbrukares riskbedömning samt hur dessa påverkar en lantbrukares återbetalningsförmåga. Syftet är att informationen i studien kan fungera som underlag vid kommande kreditgivningar, genom att studera olika lantbrukares riskprofiler från de riskanalyser som utförs.

Datinsamling i den här studien har inhämtats från fyra olika fallgårdar samt från en gruppintervju med experter inom området, för att kunna göra jämförelser i analysavsnittet samt för att kunna studera problemet på ett grundligt sätt. Teorier om begreppet risk har använts i studien där riskhantering, riskbedömning och riskanalys förklarats. Även vilka slag av risker som ett lantbruksföretag kan ställas för behandlas samt vilka olika riskhanteringsverktyg som lantbrukarna kan använda. För att kunna studera hur risk och lantbrukarens återbetalningsförmåga hör ihop har slutligen en begreppsmodell upprättats, där faktorer som påverkar graden av risktagande studeras samt hur dessa faktorer påverkar en lantbrukares riskbenägenhet.

Slutsatserna är uppdelade efter de frågeställningar som tas upp i det inledande kapitlet. Från fallstudierna kan slutsatser ges om att mjölk- och spannmålsföretag kan utsättas olika mycket av olika risker. Spannmålsproducenterna har svårt att kunna förutspå avkastningen då vädret påverkar i stor grad, därmed blir vädret en allvarlig riskkälla. Medan mjölkproducenterna har svårt att förutspå avräkningsprisets utveckling och bedömer numera denna riskkälla som mer allvarlig. Lantbrukarnas riskbenägenhet och riskbedömning påverkas av olika faktorer. Det är svårt att se vilka faktorer och hur dessa faktorer påverkar lantbrukarens attityd till risk, då faktorerna oftast integrerar med varandra. Experternas uppfattning om lantbrukarnas riskbenägenhet stämmer dock oftast med det resultat som inhämtats från fallgårdarna, vilket visar att de känner till hur lantbrukarnas värderingar och attityder gällande risk skapats.

Ett huvudsyfte i den här studien är att studera olika produktionsgrenars riskprofiler. Spannmåls- och mjölkföretag har säkerligen olika riskprofiler, eftersom de bland annat påverkas olika mycket av olika riskkällor. Men den främsta orsaken till skillnader mellan lantbrukare är förmodligen inte vilken produktionsgren som han/hon verkar i, utan det handlar förr om vilken personlighet som lantbrukaren har och hur företagets finansiella ställning ser ut.

Abstract

The last years' financial situation has contributed to an increased willingness from the banks to handle risks. The most important risk to cope with is a risk that is related to a customer's ability to repay loans. Forecasts indicate that in the future, Swedish farmers will be facing profitability challenges, which points to a need to reconsider the banks procedures considering risk management in credit granting for agricultural businesses.

Today's risk management will be given two complements in this study. The first is a general risk assessment of two different branches of production. The second complement is an estimation of which factors that affect a farmer's risk assessment and how these factors affect a farmer's repayment ability. The aim of this study is to gather information from the risk analysis, which will form the basis of future credit granting.

The empirical data is gathered from four different case farms and from a group interview. These methods are selected to make sure that the problem is thoroughly investigated and also to be a basis for comparisons in the analysis chapter. The theories in this study are classical theories on risk, risk management and risk analysis. The study also sorts out which types of risks that affect agricultural business and which risk management tools a farmer can use. A conceptual model has been made to show how certain factors affect a farmer's risk proclivity, in order to describe how the perception of risk and the ability to repay loans are related.

Conclusions are categorized according to the questions in the opening chapter. The conclusions are based on the case studies about how grain businesses and dairy farms are exposed differently by different risks. Grain businesses have a difficult time predicting the weather, and therefore this risk is a serious source of problem. Dairy farms, on the other hand, have a difficult time predicting changes in the transfer price and therefore these farmers estimate this source of risk as more serious.

Farmers' risk proclivity and risk assessment is affected by different factors. Another conclusion is that it is almost impossible to see which factors that will affect the farmer's attitude to risk and to what degree, since the factors are closely related to each other. The experts' opinions about farmers' risk proclivity mostly correspond with the result from the case farms, which show that they know how the farmer's values and attitudes to risk have been created.

One main point of this study is to investigate risk profiles of different branches of production. Grain businesses and dairy farms certainly have different risk profiles, since they are affected by different sources of risks. However, the principal reason for differences between farmers is probably not which branch of production that they work in, but rather it is about the farmer's personality and mainly about the financial situation of the business.

Förklaringar av ord

Risikanalys	I risikanalysen används tillgänglig information för att identifiera riskkällor och för att skatta sannolikheter och konsekvenser (Davidsson, 2003).
Riskattityd	En företagare kan ha riskaversion, vara riskbenägen eller riskneutral i sin attityd till risk (Boehlje & Eidman, 1984).
Riskbedömning	Processen innebär att bedöma och värdera riskkällan (Davidsson, 2003).
Riskbehandling	Riskbehandling är den process där företaget väljer och genomför åtgärder för att påverka risken. (www, Swerma, 2009).
Riskbenägenhet	Riskbenägna företagare är redo att satsa på riskfyllda alternativ som kan resultera i en högre inkomst, samtidigt som sannolikheten för förlust ökar (Boehlje & Eidman, 1984).
Riskestimering	Riskestimering är när bank- och kreditinstitut försöker förutspå företagets beteende och operationella risker (Bruns & Fletcher, 2007).
Riskexponering	Hur mycket ett företag är utsatt för risker (Näslund, 2008).
Riskhantering	Riskhantering i ett företag är de organisatoriska aktiviteter och rutiner som är avsedda att hantera de risker och möjliga skador som företaget kan vålla eller drabbas av (Davidsson, 2003).
Rishtagande	Hur mycket en företagare vågar riskera vid exempelvis en investering (www, Swerma, 2009).
Riskuppfattning	Hur ett företag uppfattar risker, som bland annat baseras på erfarenheter och livsvillkor (Davidsson, 2003).

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 PROBLEMLÅGGRUND	1
1.2 PROBLEMLÅGGRUND	3
1.3 SYFTE.....	4
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	4
1.5 DISPOSITION.....	5
2 METOD	6
2.1 FORSKNINGSMETOD	6
2.1.1 Kvalitativ forskningsteknik	6
2.1.2 Trovärdighet	6
2.2 FÖRSTUDIE	6
2.2.1 Begreppsmodell	7
2.3 FALLSTUDIE	7
2.3.1 Fallstudie som metod.....	7
2.3.2 Val av fallgårdar	7
2.3.3 Insamling av data	8
2.4 GRUPPINTERVJU	8
2.4.1 Gruppintervjuer som metod.....	8
2.4.2 Val av experter.....	9
2.4.3 Insamling av data	9
2.5 STYRKOR OCH SVAGHETER I STUDIEN	9
3 TEORETISKT RAMVERK	10
3.1 RISKBEGREPPET	10
3.2 RISKHANTERING.....	10
3.3 RISKBEDÖMNING.....	11
3.4 RISKANALYS	11
3.4.1 Riskidentifiering.....	12
3.4.2 Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå	12
3.4.3 Val av metod – Riskmatris	13
3.4.4 Riskprofil	13
3.5 RISKER OCH RISKHANTERING INOM LANTBRUKET	13
3.5.1 Produktionsrisk.....	14
3.5.2 Prisrisk/marknadsrisk.....	14
3.5.3 Finansiell risk.....	14
3.5.4 Riskexponering	14
3.5.5 Riskhantering.....	15
3.6 FAKTORER SOM PÅVERKAR GRADEN AV OPTIMISM HOS LANTBRUKAREN – EN BEGREPPSMODELL.....	16
3.6.1 Omvärlden	16
3.6.2 Karaktäristika för olika produktionsgrenar	17
3.6.3 Företagsrelaterade faktorer	17
3.6.4 Livscykelperspektivet	17
3.6.5 Sociala faktorer	18
3.6.6 Personlighet.....	18
3.6.7 Värderingar och attityder.....	18

4 EMPIRISKT MATERIAL	20
4.1 SPANNMÅLSFÖRETAG A	20
4.1.1 Riskattityd	20
4.1.2 Riskanalys	21
4.2 SPANNMÅLSFÖRETAG B	22
4.2.1 Riskattityd	22
4.2.2 Riskanalys	23
4.3 MJÖLKFÖRETAG A	24
4.3.1 Riskattityd	24
4.3.2 Riskanalys	25
4.4 MJÖLKFÖRETAG B	26
4.4.1 Riskattityd	26
4.4.2 Riskanalys	27
4.5 EXPERTGRUPPEN	28
5 ANALYS	30
5.1 FAKTORER SOM PÅVERKAR GRADEN AV OPTIMISM	30
5.1.1 Omvärlden	30
5.1.2 Karaktäristika för olika produktionsgrenar	30
5.1.3 Företagsrelaterade faktorer	30
5.1.4 Livscykelperspektivet	31
5.1.5 Sociala faktorer	31
5.1.6 Personlighet	32
5.1.7 Värderingar och attityder	32
5.2 FAKTORERNAS PÅVERKAN PÅ LANTBRUKARNAS RISKBEDÖMNING	32
5.2.1 Karls riskprofil	33
5.2.2 Eriks riskprofil	33
5.2.3 Nils riskprofil	34
5.2.4 Johans riskprofil	34
6 DISKUSSION & SLUTSATSER.....	36
7 FRAMTIDA STUDIER	41
LITTERATUR	42
OFFENTLIGT TRYCK	42
INTERNET	44
PERSONLIGA MEDDELANDEN	45
BILAGA 1: INTERVJUGUIDE - KREDITTAGARE	46
BILAGA 2: INTERVJUGUIDE - EXPERTKOMMENTARER	49
BILAGA 3: RISKKÄLLOR I LANTBRUKET	51

Innehållsförteckning för figurer och tabeller

Figurer

<i>Figur 1; Lönsamheten i spannmålsföretaget</i>	2
<i>Figur 2; Lönsamheten i mjölkföretaget</i>	2
<i>Figur 3; Riskhanteringsprocessen</i>	3
<i>Figur 4; Översikt av studien</i>	5
<i>Figur 5; Vad som uträttas vid riskanalys, riskbedömning och riskhantering</i>	10
<i>Figur 6; Tillvägagångssätt vid en riskanalys</i>	12
<i>Figur 7; Risker vid arrende kontra ägande</i>	15
<i>Figur 8; Faktorer som påverkar graden av optimism hos lantbrukare</i>	16
<i>Figur 9; Karls attityd till olika riskpåståenden</i>	20
<i>Figur 10; Eriks attityd till olika riskpåståenden</i>	22
<i>Figur 11; Nils attityd till olika riskpåståenden</i>	25
<i>Figur 12; Johans attityd till olika riskpåståenden</i>	27
<i>Figur 13; Sammanfattande figur över hur lantbrukarna svarade på olika riskpåståenden</i> ...	32
<i>Figur 14; Karls skattning</i>	33
<i>Figur 15; Karls konsekvensbedömning</i>	33
<i>Figur 16; Eriks skattning</i>	33
<i>Figur 17; Eriks konsekvensbedömning</i>	33
<i>Figur 18; Nils skattning</i>	34
<i>Figur 19; Nils konsekvensbedömning</i>	34
<i>Figur 20; Johans skattning</i>	35
<i>Figur 21; Johans konsekvensbedömning</i>	35
<i>Figur 22; Företagarens situation vid beslutsfattande avseende risker</i>	39

Tabeller

<i>Tabell 1; Datum och metod för genomförandet av intervjuer i förstudien</i>	7
<i>Tabell 2; Datum och metod för genomförandet av intervjuer i fallstudien</i>	8
<i>Tabell 3; Datum och metod för genomförandet av gruppintervjun</i>	9

1 Inledning

I det första kapitlet ges en inblick i ämnet och en presentation av bakgrunden till problemet. Kapitlet leds vidare in på problemformuleringen, syftet med studien samt studiens avgränsningar. Avslutningsvis erhålls en presentation av arbetets disposition.

1.1 Problembakgrund

”Totalt sett är konjunkturläget dystert för lantbruksnäringen och det finns ännu inget som tyder på ökad konsumtion eller brist på världsmarknaden. Allmän lågkonjunktur och finansiell oro i världen gör också att situationen idag är extra svår att prognostisera” (LRF konsults kvartalsrapport 2009:1, sid. 1).

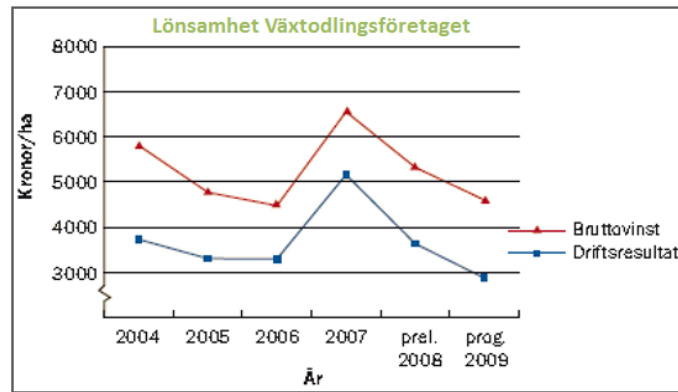
Inom lantbruket har den finansiella krisen bidragit med bland annat ökad utlåning. I Lantbruksbarometern (2009, sid. 12) meddelas att den sammanlagda utlåningen till lantbruket vid årsskiftet 2008/2009 uppgick till knappt 186 miljarder kronor. Ökningen under 2008 var 18,7 miljarder, vilket motsvarar cirka 11,2 procent. Det är den högsta ökningen under de senaste tio åren. Ökningstakten under 2007 var 14,7 miljarder kronor, vilket motsvarar cirka 9,5 procent. Sett i ett tioårsperspektiv har skulderna i jord- och skogsbruket fördubblats. Det meddelas även att lantbrukarna kommer att behöva än mer kapital för att möta den osäkra framtiden. Detta kommer att leda till ytterligare kreditansökningar hos bank- och kreditinstitut, vilket kommer att ställa ännu högre krav på kreditgivarna vid riskhanteringen till lantbrukare, då större utlåningar innebär större risker.

De senaste årens finansiella turbulens har bidragit till en ökning av betydelsen och viljan hos bankerna att kunna hantera risker i verksamheten. I lantbruket kommer ofta utbetalningarna i stora poster och med ojämna intervall, vilket ger påfrestningar på likviditeten (www, Sörmlands Sparbank 1, 2009). Dessa påfrestningar är även olika från år till år. Inom lantbruket finns olika produktionsgrenar och även påfrestningar inom produktionsgrenarna är olika.

Förändringar, risker och osäkerheter är inget nytt inom lantbruket (Boehlje, 2002). Dock verkar förändringar ske snabbare än förr. Det är allt tvärare kast för lantbrukets lönsamhet och nödrop hörs från många håll. Mjölkproducenterna har det besvärligare än någonsin (www, Land lantbruk 1, 2009). Behov av nya lån finns för att klara likviditeten.

Spannmålsproducenterna har problem med avräkningspriset, som enligt experter inte kan bli mycket lägre (www, Land lantbruk 2, 2009). Det stående rådet som ges är att lagra spannmålen för att kunna sälja vid ett senare tillfälle. Lönsamheten för olika typer av nötköttsföretag har varit nedåtgående sedan 2004 (LRF konsults kvartalsrapport, 2009:1). Och Troligen kommer ingen lönsamhetsförbättring att ske under 2009. För Sveriges grisproducenter, fjäderfäproducenter samt får- och lammproducenter ser dock situationen gällande lönsamheten bättre ut än föregående år (Lantbruksbarometern, 2009).

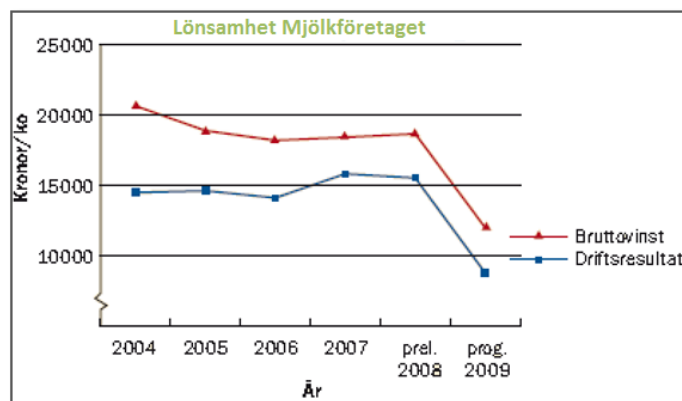
Utvecklingen av lönsamheten i spannmålsföretagen kommer enligt prognoser från LRF konsults kvartalsrapport (2009:1) att bli svag och mycket varierande. I figur 1 nedan visas den lönsamhetsutveckling som spannmålsföretagen haft under perioden 2004 till 2007. För 2008 och 2009 visas endast de prognoser som finns tillgängliga.

Figur 1; Lönsamheten i spannmålsföretaget (LRF:s kvartalsrapport, 2009:1, sid. 2).

På längre sikt räknar dock OECD¹ att priserna på spannmål kommer att ligga omkring 10-20 procent över den nivå som gällde 1997-2006, följaktligen innan den extrema pristoppen som var förra året (www, Jordbruksverket, 2009). Därmed kan de svenska odlarna behålla dagens lönsamhet i spannmålsodlingen även om insatsvarorna blir dyrare.

Även lönsamheten för mjölkföretagen kommer enligt prognoser att vara fortsatt pressad, se figur 2. För första gången går troligen många mjölkföretag minus när gårdstödet räknas bort. (LRF:s kvartalsrapport, 2009:1) Mest bekymmersamt är läget för det konventionella mjölkföretaget (Mjölkekonmirapport, 2009:1).

Figur 2; Lönsamheten i mjölkföretaget (LRF:s kvartalsrapport, 2009:1, sid. 3).

Emellertid är mjölk i hög grad en viktig produktionsgren i det svenska jordbruket (www, Jordbruksverket, 2009). Därför räknar OECD med att världsmarknadspriserna de kommande tio åren kan komma att ligga något högre än den förra tioårsperioden.

Oavsett hur lönsamheten ser ut i ett lantbruksföretag eller hur framgångsrikt företaget är, så finns det många faktorer som avgör gårdens framtid (Caselunghe & Nordström Källström, 2008). Lantbrukarens personlighet, vilja, intresse, hälsa och sociala faktorer har stor betydelse för hur lantbruksföretaget fungerar. Lantbrukarens förmåga att tackla motgångar påverkar även det företagets framtid. Flera tidigare motgångar kan antingen vara nedbrytande eller föda beslutsamhet, beroende på lantbrukarens personlighet. Antingen är lantbrukaren en optimist som ser möjligheter i allt som sker eller så är varje motgång en motgång för mycket.

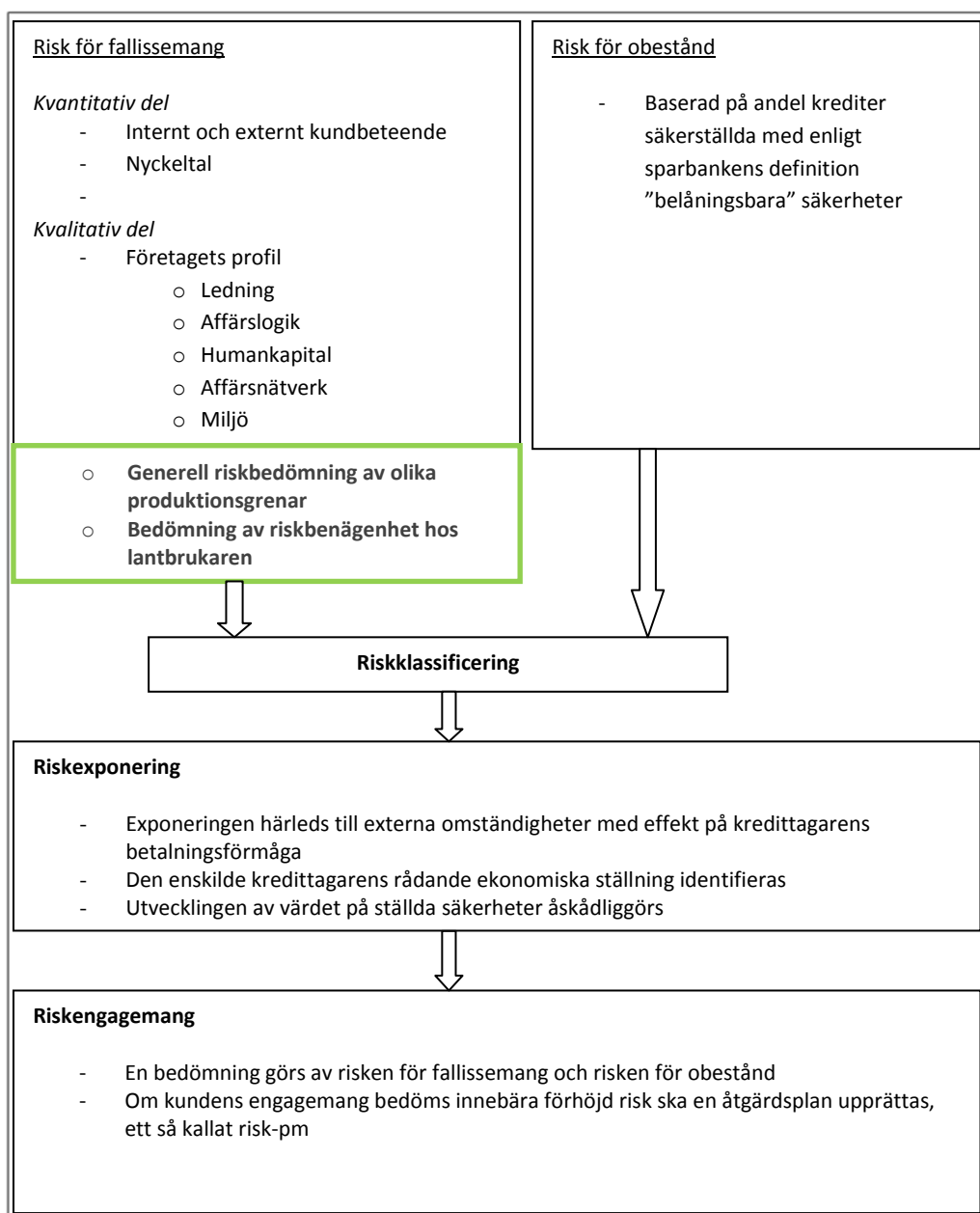
¹ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) är ett samarbetsorgan för 30 länders regeringar, med säte i Paris (www, OECD, 2009).

1.2 Problemformulering

Antalet konkurser bland företag i Sverige har börjat öka till följd av den försämrade ställningen i företagen (Sveriges Riksbank, 2009:1). Det är i synnerhet konkurser bland de mindre företagen som ökat, vilket är normalt i början av en lågkonjunktur.

Konkursutvecklingen idag är lika kraftig som under krisen i början av 1990-talet. Denna utveckling kan vara ett stort problem, eftersom 1990-talets konkurser ledde till stora kreditförluster för de svenska bankerna.

Lantbrukets tvära kast som berörs i bakgrunden gör att riskhanteringen vid kreditgivning till lantbrukare ständigt måste uppdateras. Förändringar som sker i en snabbare takt påverkar lantbrukets lönsamhet och leder följaktligen till frågan om riskhanteringen vid kreditgivningen till lantbrukare idag är tillräcklig. En modell för dagens riskhantering vid kreditgivning till företag visas i figur 3.

Figur 3; Riskhanteringsprocessen (pers. medd., Gustafsson, 2009).

Risker och hot uppmärksammas ofta för sent. Hot blir till verklighet och kräver omedelbara åtgärder. Bank- och låneinstitut vill minimera den risk som benämns kreditrisk. Genom att göra riskanalyser, som är en del i riskhanteringsprocessen inom företag kan olika risker som verksamheten möter identifieras. Svårigheten med att bedöma risker är att få med alla risker, särskilt svårt är det att identifiera olika kredittagares framtida riskkällor. Problemet som finns i riskhanteringen vid kreditgivning till lantbruksföretag är att varje produktionsgren har olika riskkällor som påverkar verksamheten på olika sätt. Riskkällor kan ha stor effekt på verksamheten i en produktionsgren och närmast ingen effekt i en annan produktionsgren. För lantbruk som ofta ägs och styrs av en och samma person har även dennes värderingar och attityd gällande risk en påverkan på verksamheten.

Riskhanteringen kommer i denna studie att kompletteras med två ytterligare moment under rubriken ”risk för fallissemang” (se figur 3). Riskhantering vid kreditgivning är i behov av en generell riskbedömning av olika produktionsgrenar. Modellen skall även utökas med en bedömning av vilka faktorer som påverkar en lantbrukares riskbedömning samt hur dessa påverkar en lantbrukares återbetalningsförmåga.

1.3 Syfte

Syftet med denna studie är att ta reda på vilka riskkällor som lantbruket står inför och vad lantbrukare har för attityder och uppfattningar om begreppet risk. Vidare ska riskanalyser upprättas för fyra olika fallgårdar, som kan komma att fungera som underlag vid framtida kreditgivningar. Analysen utförs för att i studien kunna bedöma vilken påverkan som en viss riskkälla har för en verksamhet samt för att visa vilken riskprofil som en viss fallgård har. De frågor som ligger till grund för analysen är följande;

- 1. Vilka riskkällor kopplade till lantbruk kan identifieras?
 - Finns det någon skillnad i riskexponering för olika lantbrukare?
 - Hur kan dessa risker hanteras?*
- 2. Vilka faktorer påverkar lantbrukarens riskbedömning?
 - Hur påverkar dessa faktorer lantbrukarens riskbedömning?*
- 3. Hur väl stämmer kreditgivarnas uppfattning om en lantbrukares riskbenägenhet med resultatet från fallgårdarna?*
- 4. Går det att urskilja om spannmålsproducenter och mjölkproducenter har olika riskprofiler?
 - Kan riskprofilen påvisa lantbrukarens kommande finansieringssituation?*

1.4 Avgränsningar

Uppdraget görs för Sörmlands Sparbank, vilken har 100-åriga traditioner inom skog- och lantbruk. Riskanalyser upprättas för två produktionsgrenar inom regionen Södermanland som är av intresse för uppdragsgivaren, vilka är mjölk- och spannmålsföretag. Riskanalyserna innehåller skattningar och värderingar av olika riskkällor, dock har inga beräkningar utförts för de eventuella förluster som en viss riskkälla kan medföra.

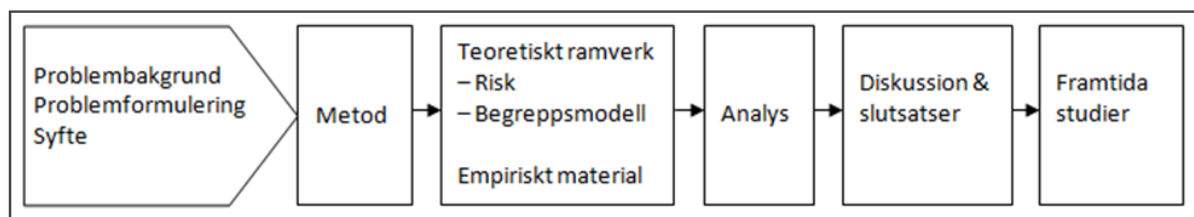
Riskmatriser tas fram för respektive fallgård för att kunna jämföra spannmåls- och mjölkföretagens olika profiler. Eftersom studien endast innehåller fyra stycken djupintervjuer samt en gruppintervju kommer inte några generella slutsatser att kunna tas.

Med anledning av att lantbrukarens återbetalningsförmåga studeras kommer lantbrukets operationella risker och finansiella risker att beaktas. Däremot undersöks inte humankapital- och politiska risker i någon vidare omfattning. Studien ämnar inte studera hur ”belåningsbara” säkerheter påverkar riskhanteringen vid kreditgivning till lantbruksföretag.

Notering: Cyert & March (1992) förklarar i boken ”A behavioral theory of the firm” att en företagare endast kan ha mer eller mindre riskaversion. I den här studien kommer istället det motsatta begreppet riskbenägen att användas, då det är graden av optimism hos en lantbrukare som kommer att studeras. Förklaring av dessa begrepp finns i avsnitt 3.6.7.

1.5 Disposition

I figur 4 nedan visas en översikt av vad denna studie kommer att behandla. I studiens inledning presenteras problembakgrunden till varför riskhantering vid kreditgivning till lantbrukare kan vara svår att utföra. Vidare formuleras problemet som skall studeras och därefter förklaras syftet med studien samt även de frågor som studien ämnar besvara. Dessutom avgränsas studiens omfång för att få en mer hanterbar studie.

Figur 4; Översikt av studien.

I det andra kapitlet presenteras metoden i studien, hur tillvägagångssättet förefallit för den ekonomiska teorin i kapitel 3 samt för det empiriska materialet i kapitel 4. Vidare analyseras det empiriska materialet i kapitel 5 för att kunna jämföra resultatet med det teoretiska ramverkets gångbarhet. Analysen följs sedan upp av diskussion och slutsatser i kapitel 6. I kapitel 7 ges till sist förslag på framtida studier.

2 Metod

I metodkapitlet redogörs tillvägagångssätten för de olika delarna i studien. De metoder som ligger till grund för studien är en litteraturstudie, intervjuer med lantbrukare från olika fallgårdar samt även en intervju med experter inom området.

2.1 Forskningsmetod

Studiens syfte är att via riskanalyser ta fram riskprofiler för olika fallgårdar. Ambitionen är att denna metod sedan skall kunna användas vid framtida kreditbedömningar. Genom att använda den kvalitativa forskningstekniken som är en beskrivande och fördjupande metod kan lämplig information erhållas (Kvale, 1997).

2.1.1 Kvalitativ forskningsteknik

Kvalitativ forskning avser att klargöra ett fenomenets karaktär och egenskaper, medan kvantitativ forskning handlar om att fastställa mängder (Widerberg, 2002). Den kvalitativa metoden handlar följaktligen mer om att kunna analysera och tolka information samt att ge en djupare förståelse av ett givet problem. Det finns två slag av kvalitativa metoder, dels observationer där forskaren studerar, registrerar och tolkar kroppsliga och språkliga uttryck, dels intervjuer där forskaren använder en samtalsform för att få fram andras muntliga uppgifter, berättelser och insikter (Widerberg, 2002). Datainsamlingen i den här studien görs dels från fyra olika fallgårdar via personliga intervjuer, dels från en gruppintervju med lantbruksrådgivare för att kunna göra jämförelser i analysavsnittet samt för att se helheten i problemet.

Fördelarna med personliga intervjuer är att mer data kan insamlas. Informationen vid personliga intervjuer blir mer mångsidig samt att det finns en närhet mellan forskaren och den som undersöks (Jacobsen, 2002). En annan fördel är att det som besvaras vid personliga intervjuer är primärdata, vilket innebär att svaren kommer från källans ursprung. Nackdelar med personliga frågesamtal är att undersökningsmetoden är tidskrävande samt att det är svårt att dra generella slutsatser.

2.1.2 Trovärdighet

Trovärdighet hänför sig i vanliga ordböcker till sanningen och riktigheten i ett yttrande (Kvale, 1997). Ett godtagbart argument är hållbart, välgrundat, försvarbart, vägande och övertygande. En valid härledning är riktigt förklarad ur sina premisser. I ett perspektiv hänför sig trovärdigheten till den utsträckning i vilken en metod undersöker vad den är avsedd att undersöka. Vidare menar Kvale (1997) att validera är att kontrollera. Med detta menas att forskaren anlägger en kritisk syn på sin analys och anger tydligt sitt perspektiv på det undersökta ämnet. Validera är även att ifrågasätta, vilket innebär att när validiteten i en metod ska undersökas så måste frågorna ”vad” och ”varför” besvaras före frågan ”hur”, då en undersökning innehåll och syfte kommer före metoden. Validera är likaledes att teoretisera. För att en forskare ska kunna avgöra om en metod undersöker vad den avser att undersöka så krävs det en teoretisk föreställning om vad som undersöks.

2.2 Förstudie

För att skapa en bakgrund till studien undersöktes statistik gjord inom lantbruksområdet. Denna statistik inhämtades från LRF konsults kvartalsrapport om lantbrukets lönsamhet. Även artiklar från LRF och Swedbank finns som underlag för studien.

Förarbetet inleddes därefter med en grundlig litteraturstudie inom ämnesområdet. Litteraturstudiens syfte var att huvudsakligen finna hur en riskanalys upprättas. Litteraturgenomgången utfördes även för att ta reda på teorin bakom begreppet risk. Sekundärdata inhämtades i form av litteratur och vetenskapliga artiklar. Vidare gjordes intervjubaserade förstudier för att ytterligare öka förståelsen för det problem som skall studeras samt för att underlätta avgränsningar och val av intervjuobjekt. I förstudien kontaktades två personer från uppdragsgivaren, se tabell 1 nedan.

Tabell 1; Datum och metod för genomförandet av intervjuer i förstudien

Informant	Organisation	Datum	Metod
Hans-Olof Ebbesson, <i>Regionchef</i>	Sörmlands Sparbank	2009-09-24	Personligt möte
Ulf Gustafsson, <i>Kreditchef</i>	Sörmlands Sparbank	2009-10-04	E-post

Dessa intervjuer var till stor hjälp vid val och avgränsandet av produktionsinriktningar, där spannmåls- respektive mjölkföretag ansågs som mest intressanta att analysera. Intervjuerna bidrog även till en djupare inblick i hur riskbedömningen av kredittagare går till vid kreditgivning.

2.2.1 Begreppsmodell

Inledningsvis i det teoretiska ramverket förklaras olika riskbegrepp. Det är riskbegrepp som ska öka förståelsen för ämnesområdet. För att sedan kunna studera hur risk och lantbrukarens återbetalningsförmåga hör ihop har en begreppsmodell upprättats. Det är en modell som tar upp olika faktorer som påverkar graden av optimism och därmed risktagandet hos en lantbrukare. Detta för att få mer förståelse för vad det är som påverkar en lantbrukares riskbedömning och vidare även lantbrukarens återbetalningsförmåga. Litteraturen är främst hämtad från teorier om beslutsfattande, men även studier om småföretagarens karaktärsdrag och rapporter om spannmåls- och mjölkföretagens karaktäristika återfinns. Dessa tidigare gjorda studier fungerar även som underlag till intervjuguiderna och som underlag för analyskapitlet samt för diskussions- och slutsatskapitlet.

2.3 Fallstudie

”Den kvalitativa fallstudien karaktäriseras av att forskaren, på plats, lägger ner avsevärd tid på att personligen träda i kontakt med de verksamheter och operationer som hör till fallet, att han reflekterar och reviderar innebörderna av vad som sker” (Stake, citerat i Kvale, 1997, s. 210)

2.3.1 Fallstudie som metod

Syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är enligt Kvale (1997) att förstå ämnen från livsvärden ur den intervjuades egna perspektiv. Intervjun är halvstrukturerad, vilket innebär att den varken är ett öppet samtal eller ett strängt strukturerat frågeformulär. Den genomförs enligt en intervjuguide som koncentrerar sig på vissa huvudfrågor och som omfattar förslag på frågor som kan ställas. Den skrivna texten och bandinspelning utgör materialet för en kvalitativ intervju.

2.3.2 Val av fallgårdar

Studien innefattar fyra frågesamtal där två spannmålsproducenter och två mjölkproducenter intervjuats. Frågesamtalen byggde på en intervjuguide som tagits fram och intervjuens utformning finns i sin helhet i bilaga 1. Urvalet av de lantbrukare som intervjuades gjordes utifrån förstudien samt diskussioner med en lantbruksrådgivare på kontoret i Nyköping. Valet

av fallgårdar utgick främst ifrån att produktionsinriktningarna representerade två stora grupper i regionen och att produktionsgrenarna skiljde sig åt vid kapitalbehov och karaktäristika. De fallgårdar som valdes är så kallade mikroföretag². Valet av fallgårdar baserades även på viljan att få fallgårdar där respektive lantbrukare skiljde sig åt beträffande graden av optimism och därmed risktagandet.

2.3.3 Insamling av data

Varje intervju med lantbrukarna förbereddes innan varje enskilt möte. Inför intervjun fick lantbrukaren veta studiens syfte samt några förslag på stora frågor för att kunna förbereda sig något. Under själva intervjun användes en MP3-spelare som tekniskt hjälpmedel för att kunna spela in samtalet. Intervjuns utformning var sådan att frågorna som ställdes var öppna samt att intervjuaren försökte att vara neutral gällande innehållet i intervjun. Intervjun inleddes med en större fråga efterföljt av ett antal mindre frågor om respondentens bakgrund och följdes vidare upp av frågor angående studiens forskningsområde. För att kunna studera lantbrukarnas olika riskprofiler ställdes ett antal riskpåståenden. Vidare testades lantbrukarens optimism, i litteratur kallad riskbenägenhet i en riskanalys, där varje lantbrukare fick skatta sannolikheten att vissa givna händelser kommer att inträffa samt bedöma konsekvensen av dessa händelser. I tabell 2 nedan visas datum och tillvägagångssätt vid fallstudien.

Tabell 2; Datum och metod för genomförandet av intervjuer i fallstudien

Informant³	Datum	Metod
Karl, spannmålsproducent	2009-11-02	Personligt möte
Nils, Mjölksproducent	2009-11-03	Personligt möte
Johan, Mjölksproducent	2009-11-04	Personligt möte
Erik, Spannmålsproducent	2009-11-05	Personligt möte

Efter varje intervju bearbetades det insamlade materialet, där talspråket översattes till en skriftlig text. För att öka trovärdigheten i materialet har varje lantbrukare fått läsa och validera den skriftliga texten, för att kunna bekräfta innehållet samt få möjlighet att komma med förändringar.

2.4 Gruppintervju

En gruppintervju karaktäriseras av att flera personer intervjuas samtidigt. Gruppintervjuer kallas oftast för fokusgrupper och används flitigt i marknadsundersökningar (Kvale, 1997). Fokusgruppsintervjuer karaktäriseras av att de som intervjuas själva för ett samtal som intervjuaren observerar med både ögon och öron (Trost, 2005). Intervjuaren skall dock styra samtalet så att de intervjuade inte avlägsnar sig alltför mycket från ämnet.

2.4.1 Gruppintervjuer som metod

De som förespråkar gruppintervjuer menar att fördelarna med dessa intervjuer framför de individuella är att de ger utrymme för ett samspel i gruppen som ofta leder till spontana uttalanden om det ämne som diskuteras (Kvale, 1997; Trost, 2005). Vidare innebär denna gruppprocess, om de är rätt ledda av intervjuaren att deltagarna får chansen att bygga vidare på varandras idéer och uppslag. Negativt är dock att intervjuarens kontroll över intervjusituationen minskar, som i vissa fall kan leda till en relativt kaotisk datainsamling och

² Mikroföretag (SMF) definieras som ett företag som sysselsätter färre än tio personer och vars omsättning eller balansomslutning inte överstiger 2 miljoner euro per år (www, tillväxtverket, 2009).

³ Karl, Nils, Johan och Erik heter egentligen något annat.

svårigheter med att systematiskt kunna analysera alla åsikter som korsar varandra (Kvale, 1997). Ett annat problem med gruppintervjuer är att deltagarna lättare samlas kring en åsikt som är mera lämplig för situationen (Trost, 2005). Det finns även ett stort problem i att de mer språksamma och dominanta får övertaget och att endast deras synpunkter kommer fram.

2.4.2 Val av experter

Gruppintervjun i studien bestod av tre lantbruksrådgivare samt intervjuaren. Eftersom en av forskningsfrågorna handlar om hur väl lantbrukarens riskuppfattning stämmer överrens med vad experterna tror, så valdes de tre lantbruksrådgivarna ut för att ingå i en gruppintervju. Det intressanta med detta är att studiens övergripande syfte är att fungera som ett verktyg för huvudsakligen lantbruksrådgivarna vid kommande kreditgivning till lantbrukare. Frågesamtalen byggde på en intervjuguide som tagits fram och intervjuens utformning finns i sin helhet i bilaga 2.

2.4.3 Insamling av data

Respondenterna hade inför intervjun fått reda på studiens syfte samt vad intervjun i stora drag skulle innehålla. Under gruppintervjun fick alla komma till tals och det underlättade säkerligen att deltagarna kände varandra. Det var en strukturerad intervju, som behandlade varje fråga för sig. I tabell 3 nedan visas datum och metod för gruppintervjun.

Tabell 3; Datum och metod för genomförandet av gruppintervjun

Informant	Organisation	Datum	Metod
Erik Hernblom, <i>Lantbruksrådgivare</i>	Sörmlands Sparbank	2009-11-10	Personligt möte
Kristina Söderstierna, <i>Lantbruksrådgivare</i>	Sörmlands Sparbank	2009-11-10	Personligt möte
Magnus Zetterstrand, <i>Lantbruksrådgivare</i>	Sörmlands Sparbank	2009-11-10	Personligt möte

Efter intervjun skickades materialet till lantbruksrådgivarna för validering. De fick på så vis även chansen att komma med eventuella korrigeringar och ytterligare information.

2.5 Styrkor och svagheter i studien

En svaghet under insamlandet av det empiriska materialet kan vara att endast en person genomfört, tolkat och bearbetat materialet. Trost (2005) menar att två intervjuare kan vara en fördel om de är samspelta, då de kan få en större informationsmängd och förståelse än endast en intervjuare kan få. Dock finns risken att två intervjuare kan kännas som något slags maktövertag och att den intervjuade då kan hamna i ett underläge. På grund av fallstudiens få forskningsobjekt (fallgårdar) kan inte slutsatserna som tas generaliseras. I en fallstudie är det läsaren som bedömer om innehållet är generaliserbart. Användandet av det teoretiska ramverket är ett viktigt verktyg för att öka resultatets generaliserbarhet vid användandet av fallstudier.

Missförstånd och omständigheter kring intervjuerna kan ha påverkat resultatet. Lantbrukarna kan ha uppfattat frågorna som svårtolkade, då de inte är vana att exempelvis skatta sannolikheten att olika riskkällor skall inträffa i framtiden. Emellertid var inte skattningen det viktiga i studien, utan detta moment ämnade snarare att belysa hur känslig en viss riskkälla var för lantbrukaren och således visa dennes riskprofil.

3 Teoretiskt ramverk

Kapitlet inleds med en övergripande förklaring om vad risk är. Vidare beskrivs vad riskhantering är, hur riskbedömning går till samt hur en riskanalys upprättas. Dessutom presenteras olika typer av risker som är kopplade till lantbruk samt olika hanteringsverktyg. Avslutningsvis introduceras den begreppsmodell som skall studera hur risk och lantbrukarens återbetalningsförmåga hör ihop.

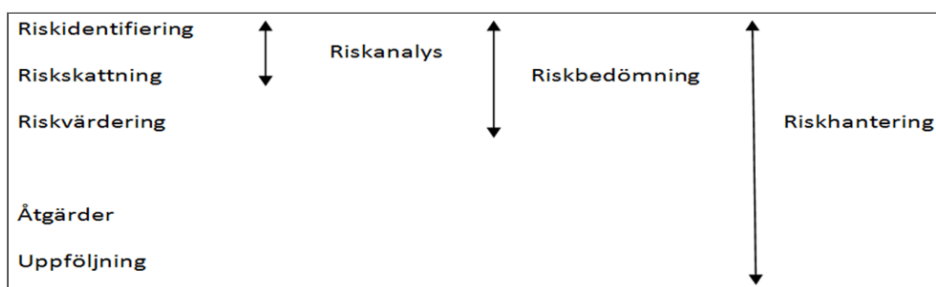
3.1 Riskbegreppet

”Med en risk menar vi faran för att en slumpmässig händelse negativt skall påverka möjligheten att nå ett uppställt mål. Matematiskt kan risken uttryckas som en produkt av sannolikheten för och konsekvensen av den skada som risken kan ge upphov till” (Hamilton, 1996, sid. 12)

Definition av risk har i modern tid ett tekniskt förhållningssätt som ovan nämnda citat. Förklaringen har intagit ett strikt naturvetenskapligt förhållningssätt till riskproblematiken, vilket innebär att subjektiva uppfattningar bortses. En risk skall enligt denna definition kunna beräknas och framställas på ett sätt som är fritt från känslomässiga uttryck. Hur riskbegreppet skall definieras skiftar över tiden och mellan olika vetenskapliga läror. Davidsson (2003) menar att kritik har riktats mot denna tekniskt matematiska definition och en annan disciplin som kallas för socialkonstruktivistisk riskforskning har växt fram. Förespråkare inom denna disciplin anser att människans värderingar skiljer sig åt beroende på ett flertal faktorer. Betoningen i detta perspektiv är att en riskupplevelse är subjektiv och att risker är socialt och kulturellt konstruerade. En gemensam definition för risk är sannolikheten för att en negativ konsekvens ska inträffa till följd av en händelse. I den här studien bedöms risk utifrån lantbrukarnas egna värderingar och attityder, vilket innebär att studien har ett mer socialkonstruktivistiskt tillvägagångssätt.

3.2 Riskhantering

Riskhantering innebär inte att eliminera all slag av risk, eftersom det förmodligen är begränsande för en verksamhet (Thomson Fakta AB, 2002). Oförutsedda möjligheter kan dyka upp och bör därmed kunna utnyttjas. Syftet med riskhantering består av två delar vilka är att förbättra styrkan inom verksamheten, vilket i det här fallet är en banks verksamhet samt att försäkra sig om att verksamheten inte blir lidande av oacceptabla förluster (Best, 1998). Följaktligen skall riskhanteringen skydda verksamhetens resurser och inkomstmöjligheter mot skador så att företagets och verksamhetens mål kan nås till en så låg kostnad som möjligt. Figur 5 visar de olika delarna i riskhantering, riskbedömning och riskanalys. De två sistnämnda riskbegreppen förklaras i de efterföljande avsnitten.

Figur 5; Vad som uträttas vid riskanalys, riskbedömning och riskhantering (egen bearbetning av IEC, i Nilsson, 2003, sid. 17).

I riskhanteringen ingår alla komponenter från att identifiera, skatta och värdera risker till att ge förslag på åtgärder samt att utföra en uppföljning av riskhanteringsprocessen. Riskbedömningen är inte lika omfattande. För att bedöma risker identifieras de riskkällor som en verksamhet kan möta, vidare skattas och värderas riskerna. Riskanalysen däremot tar enbart identifierandet och skattandet av risker i beaktande.

En banks verksamhet är precis som andra verksamheter förknippade med ett visst risktagande. Enligt Falkman (2002) kan de risker som uppstår vara likviditetsrisker, kreditrisker, marknadsrisker samt risker förenade med stora exponeringar. Det finns inom bank- och kreditinstituten ett behov av att bedöma vilka risker som en kund har för att minimera den risk som kallas kreditrisk. Kreditrisk är risken för att kredittagaren misslyckas med sina åtaganden (Bessis, 2002).

3.2.1 Asymmetrisk information

När kredittagaren misslyckas med sina åtaganden kan orsakerna vara många. Skälet kan exempelvis vara att avräkningspriset minskar drastiskt eller att avkastningen slår fel. Vid kreditgivningssituationer kan även något som kallas för asymmetrisk information uppkomma, som kan leda till det banken kallar för kreditrisk.

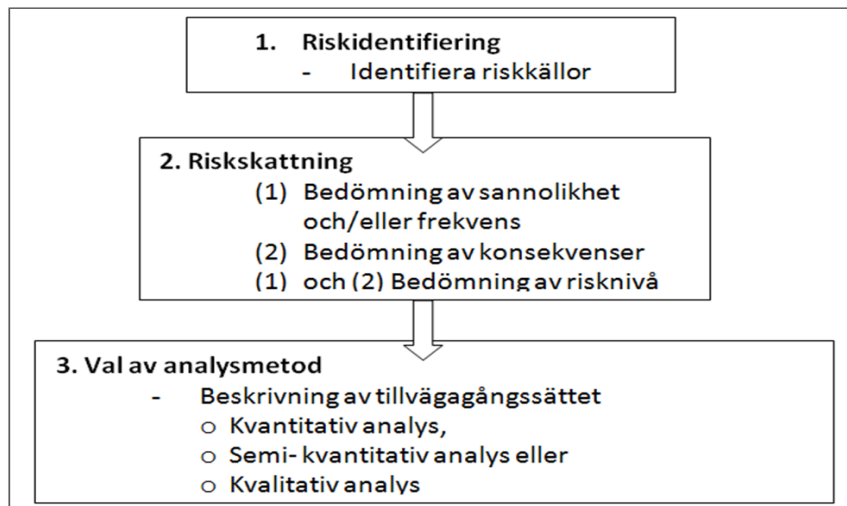
Den amerikanske ekonomen och nobelpristagaren George Arkelof (1970) skrev i den prisbelönta artikeln ”The market for lemons” om hur informationsasymmetri fungerar. Utgångspunkten är att säljaren vanligen har bättre information om en begagnad bils kvalitet än den potentiella köparen. Ett liknande förhållande gäller även mellan låntagare och långgivare (Mishkin, 1990). Kredittagaren har ett informationsövertag gentemot kreditgivaren, eftersom att kredittagaren vet mer om det tänkta investeringsprojektet än kreditgivaren. Detta informationsövertag leder även till ”adverse selection”, som innebär att kredittagaren utnyttjar informationsövertaget på kreditgivarens bekostnad. Ett exempel är kredittagare som vet att de har höga risker utan att berätta om denna risk för kreditgivaren.

3.3 Riskbedömning

En riskbedömning görs för att minimera risker för fallissemang och vid fallissemang (Tegin, 1997). Fallissemang är sannolikheten att kredittagaren inte klarar av att betala krediten. Utlåning är alltid förknippat med någon form av risk (Norberg, 2002). Banken måste vid varje kreditgivningssituation göra en prognos över låntagarens framtida förmåga att återbetala kapitalbelopp och räntor. Kvaliteten på bankens krediter fastställs utifrån låntagarens betalningsförmåga. Dels påverkas betalningsförmågan av faktorer som är direkt hänförliga till låntagaren och dels av externa faktorer som makroekonomiska omständigheter. När det gäller kreditgivning är sannolikheten okänd för olika utfall (Tegin, 1997). Dels är risken för fallissemang okänd, dels är storleken på den förlust som kan uppstå obekant. Kunskap om sannolikheter kan dock förbättras genom informationsinsamling och analys.

3.4 Riskanalys

Riskanalys utgör en del i riskhanteringsprocessen (Grimvall *et al.*, 2003). Riskanalysen innebär att identifiera och skatta risker utifrån en lämplig analysmetod, se figur 6. Riskanalys handlar följaktligen om att på ett metodiskt sätt använda tillgänglig information för att beskriva och beräkna risker förknippade med ett givet system, vilket ger ett underlag för värdering av risker och eventuella riskreducerande åtgöranden.

Figur 6; Tillvägagångssätt vid en riskanalys (egen bearbetning av Davidsson, 2003, sid. 53-67).

Risicanalys är ett verktyg som skall identifiera allt som kan utveckla sig negativt i ett företags verksamhet (Larsson & Svensson, 2000). Vidare skall sannolikheten att det inträffar värderas, vilka konsekvenser som kan inträffa analyseras samt om möjligt ska även en kostnadskalkyl upprättas. En riskanalys är inte en engångsföreteelse utan en cyklisk process som helst bör återkomma en gång per år eller när förändringar sker i processer eller på annat sätt. Det är bara de åtgärder som vidtas för att komma till rätta med risken, förebyggande eller skadereducerande som motverkar att riskkällan blir ett problem.

3.4.1 Riskidentifiering

Första fasen i riskanalysen handlar om att identifiera riskkällor (Davidsson, 2003). Identifieringen av risker är det mest betydelsefulla stadiet i en riskanalys, då analysens innehåll kan fastställas. Riskanalyser handlar om att sammanföra kunskaper från olika områden. För att på ett omsorgsfullt och noggrant sätt kunna göra en genomgång av en aktuell situation kopplat till risk, så krävs det både kreativitet och expertkunskaper.

3.4.2 Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå

Riskskattning utförs för att utreda hur ofta vissa risker kan inträffa, vilka konsekvenser som kan uppstå samt för att ta reda på den aktuella risknivån (*Ibid.*). Detta görs genom att bedöma sannolikheten och/eller frekvensen för att en viss risk, konsekvensen för risken samt en uppskattning av risknivån genom att väga samman frekvens- och konsekvensfaktorerna. Hur rimligt det är att en händelse inträffar kan uttryckas på två sätt. Antingen genom att ange sannolikheten att en viss händelse inträffar under givna förutsättningar, till exempel under en viss tidsperiod eller vid särskilda förutsättningar och/eller genom att ange frekvens, det vill säga antalet gånger som händelsen förväntas inträffa under en tidsperiod. Riskskattning, konsekvensbedömning och aktuell risknivå kan beräknas eller uppskattas på tre olika sätt, vilka är empiriska skattningar, logiska system eller expertbedömningar.

Empiriska skattningar är när förväntad frekvens uppskattas utifrån erfarenheter av tidigare händelser (*Ibid.*). I denna metod beaktas alla händelser som ger upphov till risk. Metoden kräver att det finns tillräckligt med observationsmaterial. Ett annat val är logiska system, där exempelvis felträdsanalys eller händelsetråd används för att undersöka de orsaker som kan leda till en viss händelse. När inte någon av dessa metoder finns att tillgå kan expertbedömningar användas. Denna metod innebär att sannolikheten uppskattas utifrån

subjektiva skattningar av personer som har god kännedom inom det område som studeras. I den här studien används empiriska skattningar samt expertbedömningar som metod för riskskattning.

Svårigheter med sannolikhets- och frekvensbedömningar är att på ett fullt korrekt sätt kunna mäta sannolikheter, då det är omöjligt att beakta alla faktorer vid en riskanalys (*Ibid.*). Riskanalysen förutsätter på ett sätt att människor är rationella och att de följer de bestämmelser som finns. Ytterligare en svårighet är att en persons skattning av sannolikheten många gånger kan ha påverkats av dennes tidigare handlande, vilket leder till att risker kan underskattas.

Efter en bedömning av frekvensen/sannolikheten att en händelse ska inträffa, så upprättas en konsekvensbedömning (*Ibid.*). Innebörden av denna är att de direkta effekterna som kan uppkomma vid en viss händelse förutspås, varefter värderas de skador som kan uppstå. I vissa fall kan det vara problematiskt att göra rättvisande konsekvensbedömningar, av den orsaken att människor värderar risker på olika sätt. En annan svårighet är att risker som aldrig utlösts kan föra med sig negativa konsekvenser med anledning av emotionell oro.

3.4.3 Val av metod – Riskmatris

En riskanalys kan vara kvalitativ, semikvantitativ eller kvantitativ i sin utformning (Davidsson, 2003). Den kvantitativa analysen beräknar frekvenser formulerade i tal för identifierade händelser och konsekvenser av dessa. I en kvalitativ analys används en erfarenhetsbaserad bedömning där riskkällans risknivå rangordnas, exempelvis efter hur stor eller liten den är. Om en numerisk skattning av riskens storlek krävs behövs en kvantifiering av sannolikheter och konsekvenser. I de fall där relevant data inte existerar är den kvalitativa analysen den enda tillämpbara. Riskmatrisen är en semikvantitativ analysmetod, som är en mer detaljerad metod i sin uppbyggnad än de kvalitativa metoderna (Nilsson, 2003). Denna metod innehåller till viss del numeriska mått på konsekvenser och sannolikheter för att en oönskad händelse ska inträffa. Måtten behöver inte vara exakta, utan kan beteckna storleksordningar för att kunna rangordna och jämföra olika alternativ förenade med olika risker.

3.4.4 Riskprofil

Riskprofiler används ofta för att beskriva samhällsrisk vid riskanalyser av områden och anläggningar. En riskprofil handlar i bank- och kreditvärlden om hur en kund uppfattar risk, hur beredd denne är att ta risker exempelvis gällande sina placeringar (www, Sörmlands sparbank 2, 2009). Riskprofilen utgör ett sätt att presentera risken på och innehåller de sannolikhets- och konsekvensresultat som genom subjektiva bedömningar tagits fram (Davidsson, 2003). Skapandet av riskprofiler möjliggör sedan att en meningsfull diskussion kan föras om huruvida en riskkälla är acceptabel eller måste åtgärdas, vilket denna studie inte kommer att gå närmare in på.

3.5 Risker och riskhantering inom lantbruket

Risker inom lantbruket blir ständigt mer komplexa och utmärkande (Boehlje & Lins, 2002). Eftersom den agrara sektorn alltmer är ett föremål för industriella förändringar så är även typerna av de risker som lantbrukare möter växlande. Lantbruket kan i huvudsak utsättas för fem olika typer av risker. Dessa är produktionsrisk, pris/marknadsrisk, finansiell risk, institutionell risk och humankapitalrisk. I följande avsnitt presenteras de tre riskkategorier som studien avser att analysera vidare, vilka är produktions- och prisrisk som tillhör

företagets operationella risker samt de finansiella risker som ett företag kan möta. För mer information om ytterligare riskkategorier se bilaga 3.

3.5.1 Produktionsrisk

I lantbruksföretag förväntas ett resultat eller avkastning av en viss produktion (United States Department of Agriculture, 1997). Förändringar i resultatet leder till risker gällande ett företags förmåga att generera vinst och uppnå finansiella mål. Den främsta produktionsrisken är väder såsom torka, frost eller stora mängder regn precis vid skörd. Likväl är olika slag av sjukdomar inom både spannmåls- och animalieproduktion stora riskkällor. Även teknisk interaktion med andra lantbrukare och management-verktyg, maskineffektiviteten och kvaliteten av insatsfaktorer påverkar produktionen.

3.5.2 Prisrisk/marknadsrisk

Förändringar på olika marknader utsätter företagen för varierande prisrisker. Lantbrukaren har i det närmaste ingen kontroll över de marknadskrafter som styr varors prissättning (Drolette, 2009). Produktionsnivåer, marknadsutbud och efterfrågan leder till stora och oförutsägbara förändringar. Oförväntade krafter, som vädret eller lagstiftning kan dramatiskt leda till förändringar i avräkningspriset för både spannmåls- och animalieproduktionen (United States Department of Agriculture, 1997). Prisförändringar gäller dels för avräkningspriser och dels för priser på insatsvaror. Dessa förändringar är svåra att förutsäga och vissa produktionsgrenar drabbas hårt av kraftiga prisfall på producerande varor, som exempelvis det senaste årets prisnedgång gällande avräkningspriset för mjölk.

3.5.3 Finansiell risk

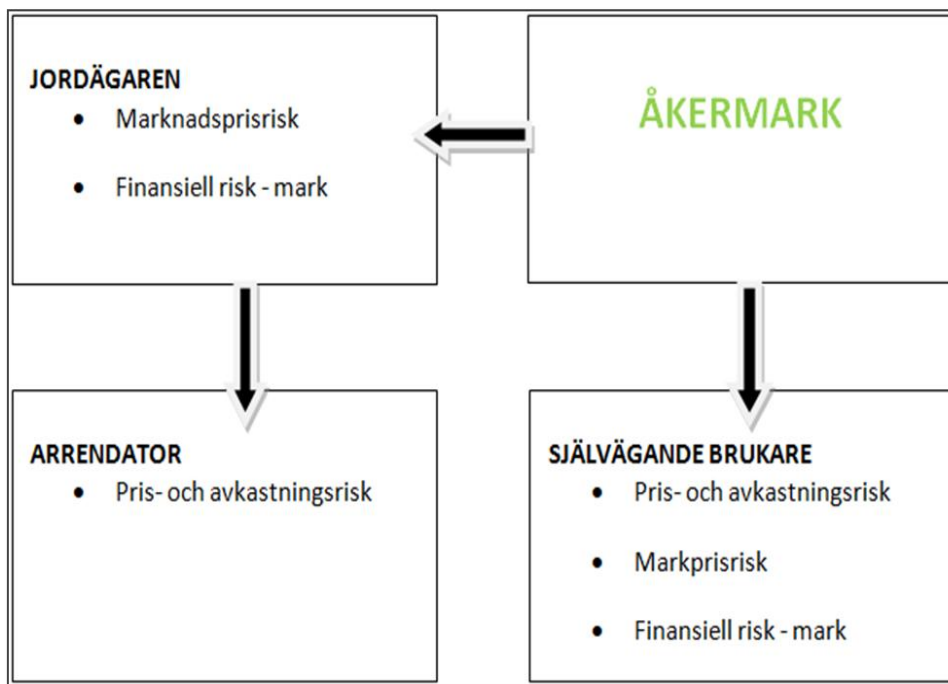
Finansiell risk existerar på grund av behovet att kunna finansiera en verksamhets olika delar (Drolette, 2009). Även behovet av att kunna behålla kassaflödesnivån är essentiellt för att skulder ska kunna betalas och för att andra finansieringsbehov skall kunna mötas. Finansiell risk kan även uppkomma på grund av att framtida räntor kan stiga. Finansiell risk har tre huvudsakliga komponenter (United States Department of Agriculture, 1997);

1. Kostnaden och tillgängligheten av lånat kapital
2. Förmågan att möta kassaflöden i ett visst tidsperspektiv
3. Förmågan att hålla ett ökat eget kapital

En annan orsak till finansiell risk kan vara om belåningsvärdet för en säkerhet sjunker, vilket inte studeras närmare i den här studien.

3.5.4 Riskexponering

Figur 7 illustrerar risker som kan drabba olika lantbrukare, beroende på om lantbrukaren är Självägande brukare, jordägare eller arrendator. Är lantbrukaren självägande brukare kan han få ta del av samtliga risker, är lantbrukaren endast jordägare så upphör avkastningsrisken medan arrendatorn får ta del av denna risk i jordägarens ställe (pers. medd. Andersson, 2009).

Figur 7; Risker vid arrende kontra ägande (pers. medd. Andersson, 2009).

Risker kan angripa lantbruksföretag olika mycket. Lantbrukets olika produktionsgrenar kan utsättas olika mycket av risker, för ytterligare information se avsnitt 3.6.2. Lantbrukaren kan vara konventionell eller ekologisk, självägande eller arrendator med mera. Det finns många olika faktorer som gör att en lantbrukare exponeras för mer eller mindre grad av risk. För att minska graden av riskexponering kan lantbrukaren använda sig av olika riskhanteringsverktyg. I följande avsnitt nämns de vanligaste verktygen för att hantera risk i lantbruket.

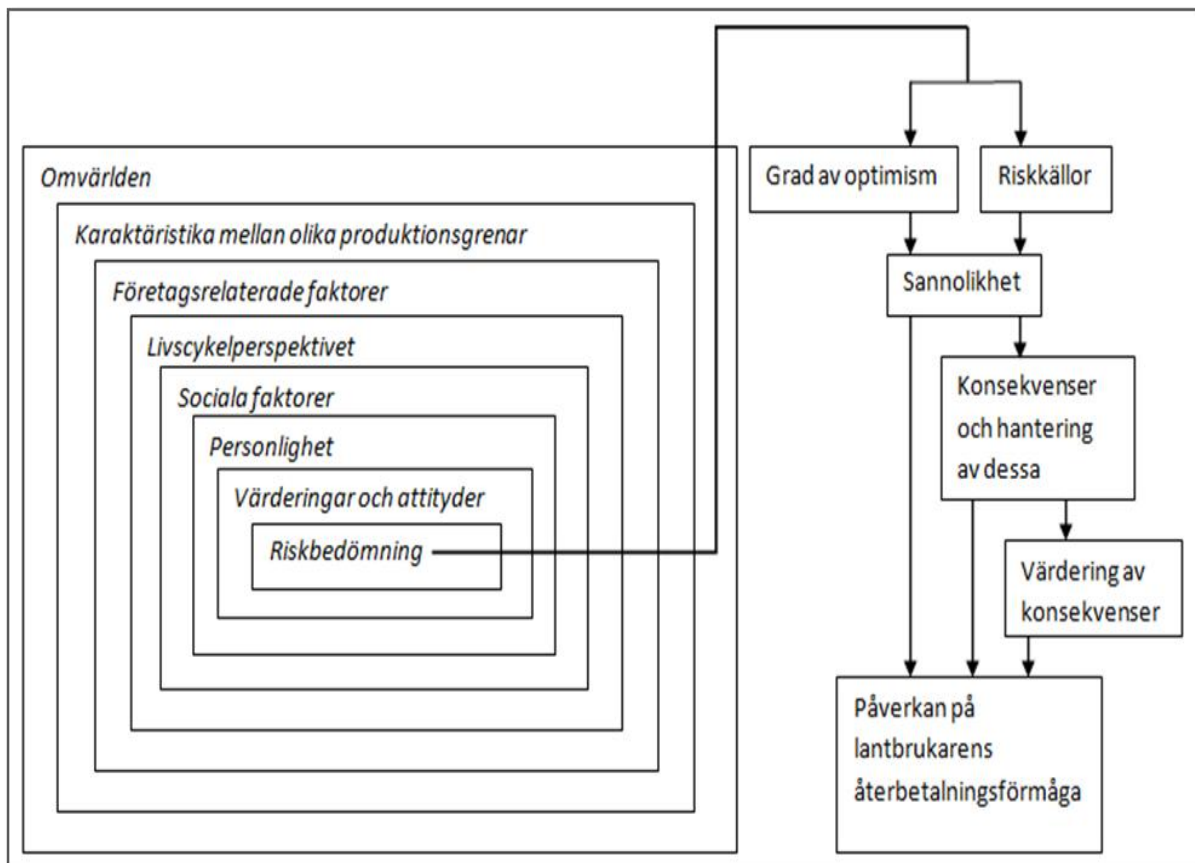
3.5.5 Riskhantering

De verktyg som en lantbrukare kan använda för att hantera de risker och möjliga skador är bland annat diversifiering, flexibilitet, försäkringar, att sprida investeringsrisken på flera personer, olika kontrakt och derivat- eller finansiella instrument. Diversifiering är när lantbrukaren har flera verksamheter, för att undvika att ha "alla ägg i samma korg" (NAPC, 2007). Enligt lantbruksbarometern (2009) väljer allt fler lantbrukare att investera i nya affärsmöjligheter vid sidan av gårdens huvudinriktning. Flexibilitet är när produktionen är flexibel, så att det finns möjligheter att i framtiden kunna välja nya produktionsgrenar. Två exempel är husdjursbyggnader som kan inhysa flera olika slag av djur och maskiner som inte är alltför specialiserade. Genom att ha försäkringar kan lantbrukaren gardera sig mot risker och olyckor (NAPC, 2007). Ett annat alternativ är att vara självförsäkrad, det vill säga ha egna likvida medel tillhands om något oväntat händer. Rådet att sprida investeringsrisken på många personer kan dessutom reducera risker. Vidare finns det olika kontraktsformer, som är överenskommelser om att erhålla ett visst pris för en specificerad produkt under en viss tidsperiod (Jordbruksverket, 2008:1). Med hjälp av terminskontrakt på produkter kan lantbrukaren tillsammans med köparen fixera priset på en bestämd mängd, vilket betyder att lantbrukaren kan skydda sig mot framtida prissänkningar. Slutligen finns det derivatinstrument eller finansiella instrument, där lantbrukaren antingen kan använda sig av forward- eller futurekontrakt. Forwardkontrakt är när säljaren levererar varan till det pris som tecknades i kontraktet oavsett vad marknadspriset är vid den tidpunkten. Futurekontrakt är en slags värdepappershandel, där ingen fysisk vara levereras.

3.6 Faktorer som påverkar graden av optimism hos lantbrukaren – en begreppsmodell

En begreppsmodell kan förekomma i olika sammanhang för att illustrera hur en situation ser ut. För att visa vilka faktorer det är som påverkar graden av optimism hos lantbrukaren vid riskbedömning har teorier om beslutsfattande studerats. Faktorer som påverkar beslutsfattande brukar delas in i externa faktorer och interna faktorer. I studiens begreppsmodell återfinns dessa faktorer, men uppdelade och anpassade för riskbedömning. Modellen visar att varje faktor påverkar nästa faktor som påverkar nästa som slutligen påverkar lantbrukarens riskbedömning.

Det finns en mängd olika faktorer som påverkar lantbrukarens inställning och bedömning av risker. Det är faktorer som påverkar lantbrukaren som beslutsfattare vid exempelvis investeringar. Figur 8 är en sammanfattande figur av dessa faktorer som tidigare studier identifierat. Figuren är modifierad så att faktorerna i detta fall påverkar graden av optimism hos en lantbrukare. Gradens av optimism har i sin tur verkan på lantbrukarens skattning av sannolikheter för olika händelser, vilka konsekvenser som denne kan identifiera samt dennes värdering av dessa konsekvenser.

Figur 8; Faktorer som påverkar graden av optimism hos lantbrukare.

3.6.1 Omvärlden

Omvärlden som en påverkande faktor har i teorier om beslutsfattande fått en central roll. Omvärlden innefattar exempelvis ekonomiska beslut, politiska beslut, lagar och regler, teknologi, globalisering och social påverkan (Lee *et al.*, 1999).

3.6.2 Karaktäristika för olika produktionsgrenar

Företagande handlar precis som all annan finansiell verksamhet om att investera pengar i en osäker framtid för en förväntan om att kunna generera en avkastning som är större än grundinvesteringen (Andrén *et al.*, 2003). För all form av investering krävs det kapital. Exempelvis använder företag kapital för anskaffandet av tillgångar samt vid löpande utbetalningar. Det som främst skiljer lantbruksföretag i jämförelse med många andra branscher är det stora kapitalbehovet (www, Jordbruksaktuellt 1, 2009).

Frikopplingen av de allmänna jordbrukarstöden 2005 och stora prisförändringar under de senaste åren samt beslut om slopad trädesplikt har medfört att förutsättningar för odlingen har förändrats på olika sätt (Jordbruksstatistik årsbok, 2009, sid 23). Inte minst är det spannmålsodlingen som påverkats. För spannmålsföretag finns det ingen garanti att planterade frön ger en lönsam skörd i slutet av en spannmålssäsong (Drolette, 2009). Spannmålsskörden varierar på olika fält och från år till år, eftersom spannmålen plötsligt kan förstöras av oförutsägbart extremväder. I många lantbruksföretag, särskilt spannmålsföretag så kommer inte intäkterna in direkt. Därför har det egna kapitalet stor betydelse, eftersom företaget behöver ligga ute med egna pengar för att exempelvis betala räntor och utsäde.

Den agrara sektorn, särskilt animalieföretagen har under en tid genomgått en period av stora strukturomvandlingar. Mjölkföretagen minskar i antal och de som är kvar vill fortsätta att växa. Även 2005 års jordbruksreform berörde produktionen av mjölk, eftersom tidigare produktionskopplade stöd huvudsakligen har frikopplats från produktionskrav (Jordbruksstatistik årsbok, 2009).

Mjölkföretagen befinner sig i en tuff tidsperiod med låga avräkningspriser (www, Jordbruksaktuellt 2, 2009). Även kostnaderna är ett bekymmer för mjölkföretagen, då de i denna produktion är trögrörliga. Utmaningen för de svenska mjölkproducenterna är att hantera en marknad där priserna kommer att svänga betydligt mer än vad de är vana vid. Klarar lantbrukarna att minska en del kostnader och hålla ut i en tuff period framöver så finns det på lång sikt goda möjligheter för de svenska mjölkföretagen.

3.6.3 Företagsrelaterade faktorer

Näslund (2008) har vidareutvecklat en modell där faktorer förknippade med prissäkring kategoriserats. Dessa faktorer handlar om hur en lantbrukare uppfattar och hanterar risker. De kategorier som lyfts fram är sociala faktorer, företagsrelaterade faktorer samt attityder och värderingar. De företagsrelaterade faktorerna som Näslund (2008) identifierat i sin studie är bland annat åkerareal, andel arrenderad mark, lagringskapacitet och näringsgrenar vid sidan av kärnverksamheten. Sociala faktorer samt attityder och värderingar beskrivs vidare i avsnitt 3.6.5 och 3.6.7.

3.6.4 Livscykelperspektivet

Graden av risktagande och motstånd mot förändringar varierar även med vilken fas som en företagare befinner sig i (Barry, 2000). Ett lantbruksföretag handlar ofta mer om individuella entreprenörer snarare än grupper som fattar beslut, vilket innebär att livscykeln för ett företag hänger ihop med livscykeln för lantbrukaren. De fyra faserna i livscykeln består av etablering, tillväxt, konsolidering och avveckling/överlämnande. Det som skiljer dessa faser åt ur ett risk- och ekonomiperspektiv är att lönsamheten och risktagandet i de olika faserna är åtskilda. I etableringsstadiet har företagaren begränsad erfarenhet, lönsamheten är låg och riskerna höga. I tillväxtstadiet finns en vilja att uppnå en ekonomisk säkerhet, för att bli så konkurrenskraftig som möjligt. I konsolideringsfasen är faktorer som kostnadsminimering och stabil inkomst

viktiga, där företagaren strävar efter att uppnå en skuldsättningsgrad som klarar av en period av sämre lönsamhet. I den avslutande fasen, vid avveckling eller ett eventuellt överlämnande har företagaren en betydande erfarenhet och kapital, vilket leder till att ambitionen att investera och satsa vidare i verksamheten minskar. I denna avslutande fas tar företagaren således mindre risker och planerar endast för korta tidsperioder.

3.6.5 Sociala faktorer

Numera råder en ny social situation i lantbruket, vilket bland annat beror på de förändringar som lantbruket har genomgått de senaste decennierna, med färre lantbruk och fler storskaliga enheter i nästan hela Sverige. Lantbrukarnas nätverk av kollegor har tunnats ut och det traditionella familjejordbruket har på många ställen bytts ut till enmansjordbruk. Men de sociala faktorerna är alljämt viktiga för hur lantbrukaren fattar beslut. De sociala faktorer som kan identifieras är bland annat ålder, erfarenhet och utbildning. (Pennings, i Näslund, 2008)

3.6.6 Personlighet

Davidsson (2003) lyfter fram att mänskliga riskbedömningar påverkas av vad som faktiskt har hänt tidigare. Acceptansen av en risk är högre för de risker med stor grad av kännedom och stor grad av frivillighet, än för de risker där det motsatta förhållandet föreligger. Även graden av personlig erfarenhet är en faktor som påverkar, eftersom områden kopplat med personlig erfarenhet tenderar att upplevas som mindre riskfyllda. Vidare menar Davidsson (2003) att riskkällor som kan leda till mycket stora konsekvenser beaktas som mer riskfyllda än för riskkällor där konsekvenserna realiserar i fler händelser med mindre konsekvenser, vilket även kan kallas att en människa har aversion mot risker. Gällande riskperception så innebär en upplevd hög grad av kontroll av en händelse att riskerna bedöms som lägre än vid motsatta förhållanden.

Riskperception handlar om hur människor uppfattar, känner till, värderar och i någon grad hanterar olika typer av risker (Davidsson, 2003). Det är viktigt att vara medveten om att människor uppfattar och upplever risker olika. Upplevelsen baseras bland annat på erfarenheter och livsvillkor (Sjöberg *et al.*, 2004). Skillnader i hur olika människor ställer sig till hot och risker varierar kraftigt. Konsekvenser som ligger långt i framtiden har mindre påverkan på människans beteende och gör att risken känns mindre allvarlig, medan de som är närliggande känns mer allvarliga. Människor tenderar även att ta nya riskfaktorer som dyker upp i deras liv på större allvar än sådant som de utsatts för under en lång tid. Troligen är det för att risken upplevts under en längre tid utan att ha resulterat i några negativa konsekvenser. Davidsson (2003) tar även upp att könsskillnader har betydelse vid riskupplevelser. Studier har visat att kvinnor genomgående tycks uppfatta risker som allvarligare än vad män gör. Kvinnor framstår oftast som mer försiktiga, medan män beskrivs som mer risktagande.

3.6.7 Värderingar och attityder

Enligt begreppsmodellen (figur 8) som är modifierad för att stämma med studiens syfte, återfinns värderingar och attityder närmast lantbrukarens riskbedömning. Värderingar och attityder är faktorer som påverkats av de tidigare nämnda faktorerna. De värderingar och attityder som påverkar en lantbrukares val är bland annat riskattityd, riskuppfattning, riskexponering och marknadsorientering (Pennings, i Näslund, 2008).

Lantbruksföretagare kan liksom andra företagare delas in i tre kategorier beträffande risk (Boehlje & Eidman, 1984, sid. 443-446). Dessa är;

- De som har *riskaversion*

- De som är *riskbenägna*
- De som är *riskneutrala*

Många individer vill om möjligt undvika risker. De föredrar i många fall en säker inkomst, även om den är liten. Dessa företag har aversion mot risk och satsar hellre på säkra produktionsgrenar än på potentiellt högavkastande produktionsgrenar som inbegriper en högre risk (Boehlje & Eidman, 1984). Riskbenägna företagare är redo att satsa på riskfyllda alternativ som kan resultera i en högre inkomst, samtidigt som sannolikheten för förlust ökar. Riskneutrala företagare antar en position mellan de som har riskaversion och de som är riskbenägna.

Det finns forskning som visar att företagarens attityd, positiv eller negativ kan påverka företagets kapitalstruktur (Chaganti *et al.*, i Sjödin & Lövquist, 2008). Vidare beskrivs även att den risk som en företagare känner sig bekväm med har med god sannolikhet en stor inverkan på företagets skuldsättning. Forskning har även visat att de som är mer riskbenägna använder sig av en större grad av extern finansiering. Således borde riskattityden direkt påverka företagets kapitalstruktur (Michaels *et al.*, i Sjödin & Lövquist, 2008). Ett företags kapitalstruktur kan bland annat mätas med nyckeltal som företagets skuldsättningsgrad. En hög skuldsättning innebär större risker och osäkerheter, vilket i sig kan leda till att företaget får en sämre återbetalningsförmåga.

Det finns även forskning som föreslår att graden av riskbenägenhet är en av de viktigaste faktorerna som influerar viljan hos bank- och kreditinstitut att låna ut pengar. I en studie gjord av Bruns & Fletcher (2007) visar det sig att viljan hos en kreditgivare att låna ut pengar minskar med ökad riskbenägenhet hos kredittagaren. Graden av riskbenägenhet kan således även vara till nackdel för kredittagaren.

4 Empiriskt material

Den empiriska redogörelsen är indelad i riskattityd och riskanalys för de fyra fallföretagen, spannmålsföretag A & B och därefter mjölkföretag A & B. Avslutningsvis redovisas ett expertperspektiv från tre lantbruksrådgivare.

4.1 Spannmålsföretag A

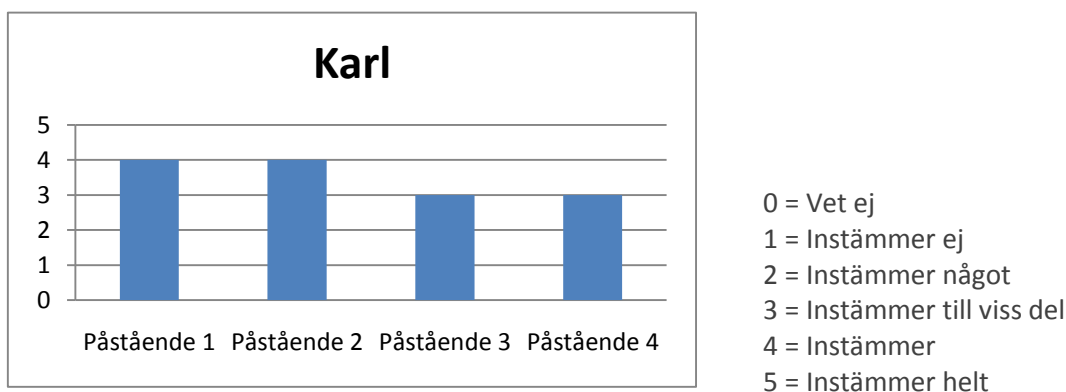
Året var 1990 när bröderna Karl och Peter tog över föräldragården. Ägarförhållandet är sådant att deras mamma äger 1/4 av företaget och bröderna äger vardera 3/8. Rörelsen har Karl och Peter tillsammans. Peter bor i Stockholm, så det är Karl som driver företaget. Deras mamma har inte någon delaktighet i själva driften. Företaget ägde vid övertagandet 95 hektar åker. År 2001 tog företaget över ett arrende om 120 hektar. Grödfördelningen är planerad utifrån att försöka minska risker och företaget bedriver bland annat utsädesodling. På gården bedrivs även sidoverksamheter såsom skogsbruk, uthyrning av bostadshus, vinterförvaring för bland annat husvagnar och viss entreprenad i form av snöröjning. Under de 12 första åren har företaget byggts upp. Det var en tid då investeringar gjordes i spannmålstork, maskiner med mera. Företaget befinner sig idag i en så kallad tillväxtfas.

Karl är utbildad mark/växtagronom och har även tagit kurser i driftsekonomi och redovisning. Karl sköter all redovisning för företaget själv. Han har tidigare arbetat på Länsstyrelsen, som rådgivare på Lantmännen och som konsult för andra gårdar.

4.1.1 Riskattityd

Karl fick under intervju tillfället markera hur väl följande påståenden stämmer överrens med hans uppfattning om risktagande. Figur 9 visar Karls svar.

1. ”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”
2. ”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”
3. ”Jag tycker om att ta risker när jag säljer min spannmål”
4. ”När jag säljer min spannmål är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

Figur 9; Karls attityd till olika riskpåståenden.

4.1.2 Riskanalys

Riskidentifiering

Den främsta risken som Karl kan identifiera i sin verksamhet är vädret. Framförallt är det höstvetet som blir drabbat. Men i och med att företaget har utsädesodling, som inte behöver ha lika bra kvalitet som höstvetet för avsalu, så har Karl på ett sätt garderat sig mot eventuella risker i produktionen. Vidare berättar Karl att han som enmansföretagare är mer utsatt för humankapitalrisker, såsom influensa.

Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå

De riskkällor som studien valt att titta närmare på tillhör kategorierna produktionsrisk, prisrisk och finansiell risk. Riskkällorna som Karl fick skatta och bedöma var förändringar i avkastning, avräkningspris, utsädespris, ränta och skuldsättningsgrad. Karl fick även göra en konsekvensbedömning och fick således förutspå de direkta effekterna av varje riskkälla. Konsekvenserna som Karl fick välja mellan var acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal.

1. *Hur många år av tio upplever du att avkastningen kommer att vara lägre än medelavkastningen?*

Karl anser att det med stor sannolikhet kommer att bli en minskad avkastning framöver. Han skattar sannolikheten att följande händelse inträffar till två år av tio. Karl tror främst att avkastningen minskar till följd av extrema väderförhållanden. Den främsta konsekvensen som han kan identifiera är att företaget får en lägre intäkt. Konsekvensen är dock lindrig för verksamheten, då företaget är ekonomiskt stabilt.

2. a) *Hur många år av tio upplever du att avräkningspriset kommer att vara lägre än medelpriset?*

Karl anser att avräkningspriset är en viktigare del av intäkterna än vad avkastningen är. Han skattar sannolikheten att avräkningspriset kommer sjunka till fem år av tio. Konsekvensen är som ovan att intäkterna minskar och på lång sikt värderar Karl konsekvensen av ett lägre pris som allvarlig.

2. b) *Hur många år av tio upplever du att utsädespriset kommer att vara över medelpriset?*

Karl skattar sannolikheten och bedömer konsekvensen av detta som i fråga 2 a).

3. a) *Hur många år av tio upplever du att räntesatsen kommer att vara högre än medelräntan?*

Företaget har för närvarande inte någon extern finansiär och ser inte en eventuell ränteökning som någon större riskfaktor. Karl skattar sannolikheten att räntan kommer att öka till ett år av tio. Konsekvensen av en högre räntesats bedömer Karl som acceptabel.

3. b) *Hur många år av tio upplever du att skuldsättningen kommer att vara för hög gentemot det egna kapitalet?*

Företaget har för närvarande inte någon extern finansiär och ser inte att skuldsättningsgraden kommer att vara någon större riskfaktor framöver. Karl skattar sannolikheten och bedömer konsekvensen av detta som i fråga 3 a).

Riskhantering

För att hantera eventuella risker i företaget så väljer Karl att ha flera olika verksamhetsgrenar. Han menar även att utsädesodlingen medför en viss riskreducering, då utsädet inte behöver ha lika bra kvalitet som höstvetet för avsalu och blir på så sätt lättare att sälja även om utsädet

varit utsatt för dåligt väder. Karl försöker även att ha en varierad växtföljd, så att risken för sjukdomar i grödan minskar. Han använder sig även av prissäkringsstrategier, där hans devis är att inte sälja allt vid samma tidpunkt. Karl utför även statistik på växtodlingen år för år och håller noga koll på väderprognoser, även om dessa ofta kan vara felaktiga. Karl har även försäkring för sjukdom och olycksfall.

4.2 Spannmålsföretag B

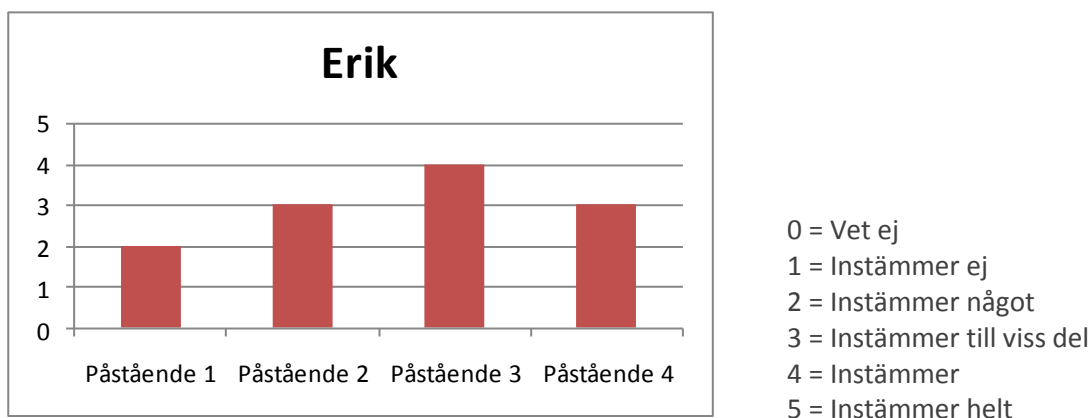
Erik är 34 år, utbildad teknikagronom och har arbetat som lantbruksekonom och affärsrådgivare för LRF konsult i norrbotten. År 2006 tog Erik över föräldragården, som vid tillfället hade full produktion. Erik äger inte gården utan arrenderar skalet och marken av sin mamma. Eriks mamma är endast involverad i verksamheten när det gäller djuren. Det är hon som sköter grupprapportering och den dagliga tillsynen. Sedan 1995 är produktionen ekologisk. Produktionen är beroende av stöd och bidrag vilka är gårdsstödet, betesbidrag, handjursbidrag, ekostöd för spannmål och djur samt bidrag för skyddszoner.

Gården omfattar totalt 288 hektar, varav 210 hektar åker och 78 hektar naturbete. Grödfördelningen är höstvetete, speltvetete, havre och vårvete. Det odlas även ärt med insådd havre för ensilering på gården. Förutom spannmålsproduktion finns dikoproduktion och slaktdjursuppfödning. Övriga verksamheter som företaget har är hyresbostäder. Företaget befinner sig i en etableringsfas, där fokus ligger på att förenkla verksamheten och ta bort flaskhalsar från produktionen. Företaget har en heltidsanställd, som är utbildad lantmästare.

4.2.1 Riskattityd

Erik fick under intervju tillfället markera hur väl följande påståenden stämmer överrens med hans uppfattning om risktagande. Figur 10 visar Eriks svar.

1. ”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”
2. ”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”
3. ”Jag tycker om att ta risker när jag säljer min spannmål”
4. ”När jag säljer min spannmål är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

Figur 10; Eriks attityd till olika riskpåståenden.

4.2.2 Riskanalys

Riskidentifiering

Den främsta risken som Erik kan identifiera är politiska risker. 60 procent av omsättningen består av olika bidrag och stöd och produktionen är därmed högst beroende av dessa ersättningar. Han ser även risker i sjukdomar hos både människor och djur som en stor risk. Även alla vilda djur ser han som ett stort hot och en stor risk, då spannmålen tar skada. Klimatrisken är också något som Erik kan oroa sig för, vilket ställer högre krav på organisationen och maskinparken, då klimatet tenderar att bli allt blötare. Finansiella risker ser han inte lika allvarligt på, då företaget inte är så hårt belånat.

Erik anser sig vara betydligt mer offensiv än de tidigare ägarna och har som mål att allt ska vara i bra skick till år 2013. Första året var ett år utan större förändringar, men under de senare åren har företaget befunnit sig i en etableringsfas och med det följer ett större risktagande menar Erik. Även om Erik anser sig vara offensiv så har han en strategi om att investera efter den likviditet som företaget har, inte mer. Han menar vidare att han arbetar för nästa generation och vill därmed trygga deras framtid.

Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå

De riskkällor som studien valt att titta närmare på tillhör kategorierna produktionsrisk, prisrisk och finansiell risk. Riskkällorna som Erik fick skatta och bedöma var förändringar i avkastning, avräkningspris, utsädespris, ränta och skuldsättningsgrad. Erik fick även göra en konsekvensbedömning. Han fick således förutspå de direkta effekterna av varje riskkälla. Konsekvenserna som Erik fick välja mellan var acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal.

1. Hur många år av tio upplever du att avkastningen kommer att vara lägre än medelavkastningen?

Erik anser att en lägre avkastning med stor sannolikhet kan inträffa, men att konsekvensen av detta är lindrig. Han skattar sannolikheten att händelsen inträffar till fyra år av tio. Företaget har varit ekologiskt sedan -95 och nackdelen med ekologiskt är att det inte går att rätta till menar Erik. Men han vet samtidigt att läget är sådant och anser därför inte att avkastningen har så stor betydelse för verksamheten.

2. a) Hur många år av tio upplever du att avräkningspriset kommer att vara lägre än medelpriset?

Erik tror att avräkningspriset under ett par år kommer att minska och denna riskkälla är acceptabel för verksamheten.

2. b) Hur många år av tio upplever du att utsädespriset kommer att vara över medelpriset?

Erik tror precis som ovan att utsädespriset kommer att vara högre under ett antal år. Konsekvensen av detta anser han är lindrig.

3. a) Hur många år av tio upplever du att räntesatsen kommer att vara högre än medelräntan?

Erik anser att folk i allmänhet blir fartblinda av den låga räntan som Sverige har idag. Det gäller alltid att tänka efter före. Han menar vidare att det är världsekonomin som påverkar och han tror inte att vi kommer att ha ett så lågt ränteläge mer än något år framöver. Konsekvensen av en högre ränta för Eriks företag är dock lindrig, då företaget inte har så stora lån.

- b) Hur många år av tio upplever du att skuldsättningen kommer att vara för hög gentemot det egna kapitalet?*

Eftersom Erik arrenderar gården av sin mor är inte skuldsättningen i förhållande till det egna kapitalet något problem idag. Dock finns det planer på att han inom snar framtid ska lösa ut sin mor och att han därmed kommer att få en ökad skuldsättning. Erik menar dock att han aldrig medvetet kommer att sätta sig i en situation där skuldsättningen är för hög i förhållandet till det egna kapitalet och anser därför att konsekvensen av denna riskkälla är lindrig.

Riskhantering

För att Erik skall kunna hantera eventuella risker har även han flera verksamhetsgrenar i företaget. För att hantera produktionsrisker menar han att förarbetet är det viktigaste, särskilt eftersom han har ekologisk spannmålsodling. Vidare hanterar han prisrisker på så vis att han säljer till den som erbjuder mest pengar och har därför inget kontrakt med något specifikt företag. Finansiella risker hanterar Erik genom att kalkylera och budgetera i huvudet. Innan varje investering så grovräknar han, så att han ser att företaget kommer att klara sig ekonomiskt. För att hantera humankapitalrisker som Erik ändå upplever som ett stort problem har han försäkringar, men han funderar även på om en till anställd skulle kunna trygga hans tillvaro.

4.3 Mjölföretag A

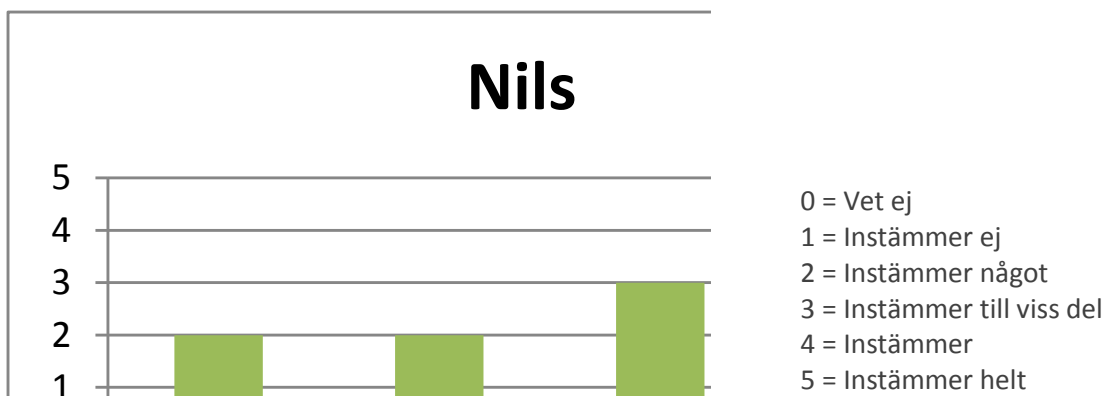
Mjölkgård A har tidigare varit Nils föräldrars gård, men sedan 1976 äger Nils hela verksamheten. 1979 startade han upp mjölkproduktionen och har sedan dess sysslat med denna produktion. På gården finns 80-90 mjölkkor med en 30-procentig rekrytering och även ett 100 tal stutar. Sedan cirka ett och ett halvt år sedan är mjölkproduktionen KRAV-godkänd och mjölken levereras till Arla. Under sina år som lantbrukare har Nils köpt upp fyra gårdar och har numera cirka 80 hektar åker och 113 hektar skog. Han arrenderar även betesmark av Nyköpings kommun. Fodret till djuren produceras delvis hemma på gården, resterande köps in.

Nils är 55 år och har i princip arbetat på gården i hela sitt liv. Han gick i dåtidens lantbruksskola och har läst en del ekonomi. Det finns en del sidoverksamheter, såsom entreprenad men det är inget som påverkar ekonomin i företaget i någon större utsträckning. Normalt har Nils en och en halv heltidsanställda. Men vid intervjutillfället har han hjälp av två heltidsanställda och en egen företagare för att bygga ut det nuvarande mjölkstallet.

4.3.1 Riskattityd

Nils fick under intervjutillfället markera hur väl följande påståenden stämmer överrens med hans uppfattning om risktagande. Figur 11 visar Nils svar.

1. ”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”
2. ”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”
3. ”Jag tycker om att ta risker i min verksamhet”
4. ”I min verksamhet är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

Figur 11; Nils attityd till olika riskpåståenden.

4.3.2 Riskanalys

Riskidentifiering

Den främsta risken som Nils ser i sin verksamhet är fluktuerandet i avräkningspriset. Även skador och sjukdomar för såväl människor som djur lyfts fram. Nils uppfattning och attityd har enligt honom själv ändrats avsevärt med åldern. Med tiden har han blivit allt mer försiktig, då motgångar och bitterhet väger tyngre numera. Men han påpekar ändå att ”som företagare måste du alltid ta risker”. Nils anser sig ändå vara en optimist som i vissa fall kan gå över till dumdristighet. Företaget befinner sig mellan en konsoliderings- och avvecklingsfas och Nils prioriterar mer ledighet numera än att hela tiden arbeta.

Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå

De riskkällor som studien valt att titta närmare på tillhör kategorierna produktionsrisk, prisrisk och finansiell risk. Riskkällorna som Nils fick skatta och bedöma var förändringar i avkastning, avräkningspris, utsädespris, ränta och skuldsättningsgrad. Nils fick även göra en konsekvensbedömning. Han fick således förutspå de direkta effekterna av varje riskkälla. Konsekvenserna som Nils fick välja mellan var acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal.

1. *Hur många år av tio upplever du att avkastningen kommer att vara lägre än medelavkastningen?*

Nils upplever att avkastningen i hans besättning med stor sannolikhet kommer att vara betydligt lägre framöver. Nils skattar sannolikheten att följande händelse kommer att inträffa till åtta år av tio. Han ser inte en hög avkastning som ett mål utan vill hellre att djuren skall må bra. Nils menar att konsekvensen av en lägre avkastning är att det blir en lägre utslagning bland djuren och lägre kostnader, men självklart får företaget även en sämre lönsamhet. Konsekvenserna är dock acceptabla för verksamheten.

2. a) *Hur många år av tio upplever du att avräkningspriset kommer att vara lägre än medelpriset?*

Nils garderar sig i denna fråga genom att ange att han under hälften av tioårsperioden får räkna med ett betydligt lägre avräkningspris. Konsekvensen är att företaget får en sämre lönsamhet, men han ser även problemet ur ett samhällsperspektiv när han menar att konsekvensen blir att allt fler kommer att få lägga ner sina verksamheter. För Nils är konsekvensen dock acceptabel.

2. b) *Hur många år av tio upplever du att foderpriset kommer att vara högre än medelpriset?*

Nils tror inte att grovfoderkostnaden kommer att öka i framtiden. Rationaliseringar har gjort att produktionskostnaden för grovfoder är lägre än förr. Det finns därmed inga konsekvenser att fundera över menar Nils och värderingen blir på så vis att eventuella konsekvenser är acceptabla.

3. a) *Hur många år av tio upplever du att räntesatsen kommer att vara högre än medelräntan?*

En högre ränta påverkar hela ekonomin och gör följaktligen att Nils blir mer återhållsam. Nils skattar sannolikheten att räntan kommer att öka till fyra år av tio. Han menar dock att företaget är ekonomiskt stabilt så värderingen av konsekvensen blir acceptabel.

3. b) *Hur många år av tio upplever du att skuldsättningen kommer att vara för hög gentemot det egna kapitalet?*

Nils har idag en relativt hög skuldsättningsgrad och skattar sannolikheten att skuldsättningsgraden kommer att vara för hög till tre år av tio. Konsekvenser för Nils är att en ökad skuldsättning medför ett ökat risktagande. Han upplever även att denna riskkälla medför stress och oro. Men han anser emellertid att konsekvenserna är acceptabla.

Riskhantering

Nils menar att EU:s gårdsstöd är ett hanteringsverktyg, för hur uselt det än går för företaget så finns alltid stödet. Vidare menar han att även skogen fungerar som ett extra stöd, eftersom skogen har en stabil prismaarknad. Skogen tas exempelvis ut vid stora investeringar, för att kompensera resultatet. Nils menar även att gårdens värde hjälper till att hantera risker och att lantbrukare alltid borde ha en buffert. Riskanalyser görs men de dokumenteras inte, de finns ständigt i Nils huvud.

4.4 Mjölföretag B

Johan är förvaltare för en gård och har hand om personalen. Johan är 55 år och har alltid arbetat med lantbruk. Han är uppvuxen på en gård, har lantmästarbakgrund och har även erfarenhet som förvaltare från en tidigare anställning.

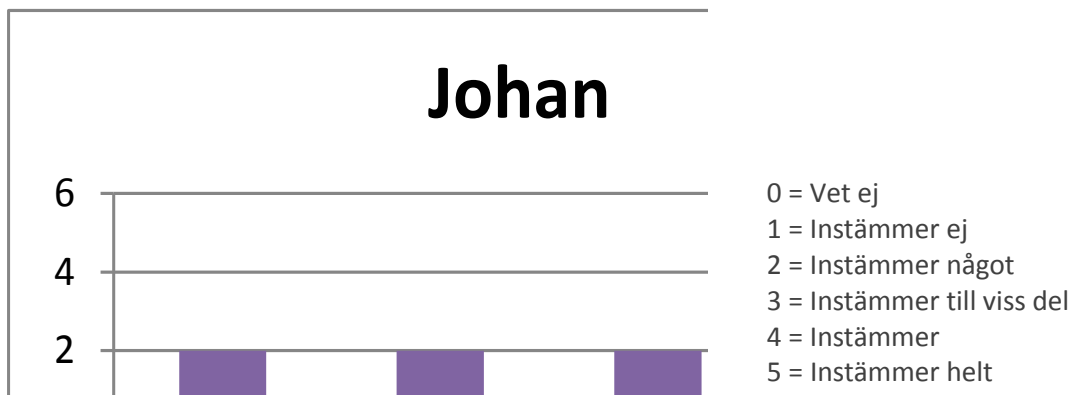
På gården bedrivs djurhållning, med cirka 200 mjölkkor och cirka 300 ungdjur. För tillfället håller verksamheten på att ställa om från konventionell produktion till ekologisk produktion och samtidigt byggs även en stor ny ladugård med två robotar. Företaget befinner sig i en omställningsfas som närmast kan liknas tillväxtfasen i livscykeln. Andra verksamheter som finns är fastighetsskötsel, skogsbruk och något som kallas ”park och trädgård”. Även produktion av vall på cirka 130 hektar och spannmål med insådd på cirka 40 hektar finns i verksamheten. Det finns även 100 hektar beten. Personalstyrkan består av nio heltidsanställda. Under vår, sommar och höst är även tre säsongsanställda inom park och trädgård. Företaget tar även viss hjälp av rådgivare, särskilt i nuläget vid nybyggnation och omställning.

4.4.1 Riskattityd

Johan fick under intervjutillfället markera hur väl följande påståenden stämmer överrens med hans uppfattning om risktagande. Figur 12 visar Johans svar.

1. ”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”
2. ”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”

3. ”Jag tycker om att ta risker när i min verksamhet”
4. ”I min verksamhet är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

Figur 12; Johans attityd till olika riskpåståenden.

4.4.2 Riskanalys

Riskidentifiering

Johan ser främst risker gällande avräkningspriset. Men även politiska- och humankapitalrisker lyfts fram. Produktionsrisker är risker som inte går att förutsäga, utan sämre avkastning beror enligt Johan främst på sämre kvalitet i grovfodret.

Riskskattning, konsekvensbedömning och risknivå

De riskkällor som studien valt att titta närmare på tillhör kategorierna produktionsrisk, prisrisk och finansiell risk. Riskkällorna som Johan fick skatta och bedöma var förändringar i avkastning, avräkningspris, utsädespris, ränta och skuldsättningsgrad. Johan fick även göra en konsekvensbedömning. Han fick således förutspå de direkta effekterna av varje riskkälla. Konsekvenserna som Johan fick välja mellan var acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal.

1. *Hur många år av tio upplever du att avkastningen kommer att vara lägre än medelavkastningen?*

Verksamheten håller precis på att ställa om till ekologisk produktion och då förväntar sig Johan att avkastningen kommer att minska. Men för att kunna skatta sannolikheten att en lägre avkastning kommer att inträffa, väljer han att använda sig av sina tidigare erfarenheter och kan därmed endast skatta denna händelse från sin tid som förvaltare för en konventionell gård. Därmed anser Johan att följande händelse endast kommer att inträffa under ett år av tio. Konsekvensen av en lägre avkastning är att företaget får en sämre ekonomi. I och med att personalen är en fast kostnad menar Johan att företaget kommer att gå med förlust. Johan anser att konsekvenserna för verksamheten är allvarliga.

2. a) *Hur många år av tio upplever du att avräkningspriset kommer att vara lägre än medelpriset?*

Johan framhåller att ett så lågt avräkningspris som mjölkproducenten får idag är katastrofalt. Han tror dock på en förändring inom en snar framtid. Han skattar sannolikheten att följande händelse inträffar till två år av tio, men värderar samtidigt konsekvensen av denna händelse som allvarlig.

2. b) *Hur många år av tio upplever du att foderpriset kommer att vara högre än medelpriset?*

Johan skattar en eventuell foderprisökning på samma sätt som han skattade avräkningsprisminskningen. Konsekvensen av detta anser han dock är lindrig.

3. a) *Hur många år av tio upplever du att räntesatsen kommer att vara högre än medelräntan?*

Johan menar att räntan med stor sannolikhet kommer att öka under en tioårsperiod. Han skattar sannolikheten att följande händelse inträffar till samtliga tio år. Konsekvensen av detta är allvarlig, i och med att företaget för tillfället investerar i ett nytt stall.

3. b) *Hur många år av tio upplever du att skuldsättningen kommer att vara för hög gentemot det egna kapitalet?*

Skuldsättningen idag är nästintill obefintlig och därmed bedömer Johan konsekvensen av denna händelse som acceptabel.

Riskhantering

För att kunna hantera produktionsrisker menar Johan att noggrannhet är viktigt. Hanteringen av prisrisker sker genom att företaget har flera verksamhetsgrenar, men även samverkan med andra gårdar gör att prisrisker reduceras då maskinkostnaderna minskar. För att hantera finansiella risker tror Johan att det är viktigt att ha flera olika låneinstitut. Avslutningsvis menar han att skogen alltid finns som ett hanteringsverktyg vid sämre år. Johan gör även egna riskanalyser inför varje ny investering, som dokumenteras.

4.5 Expertgruppen

Gemensamt för expertgruppen är att de tre intervjuade är lantbruksrådgivare. Zetterstrand är utbildad lantmästare, är uppvuxen på en gård och har idag ett eget litet lantbruk. Han har tidigare arbetat för Swedish meats, Lantmännen och Sveaverken. Zetterstrand började som lantbruksrådgivare hösten 2005. Söderstierna är uppvuxen på en gård i Kalmar, hon är utbildad agronom och har tidigare arbetat på LRF i 5 år. Hon började som lantbruksrådgivare våren 1996. Hernblom är utbildad jägmästare och civilekonom. Han har arbetat inom skogsindustrin i 15 år och även på LRF konsult. Hernblom började som lantbruksrådgivare i januari 2009.

De främsta riskerna som experterna kan identifiera för en lantbrukare är personrisk, miljö- och verksamhetsrisk samt ekonomisk risk. När lantbruksrådgivarna skall studera en persons risker så utgår de ifrån en SWOT- analys där företagets styrkor, svagheter, möjligheter och hot urskiljs. Detta görs för att kunna studera lantbrukarens riskexponering.

Fokus vid intervjutillfället var att diskutera vilka faktorer som påverkar och hur dessa faktorer påverkar lantbrukarens riskbenägenhet. På frågan om storleken på ett företag har betydelse för hur stort risktagande som en lantbrukare vågar ta, så tror experterna att desto större företag desto fler och större risker kan en lantbrukare våga ta. Söderstierna anser även att en arrendator på ett sätt måste vara något vassare än en självägande lantbrukare, eftersom en arrendator har färre val än vad en självägande lantbrukare har. Hernblom fyller i att även ekologiska lantbrukare kan vara mer riskbenägna i och med att de ställer om och törs mera för att lyckas. Men han menar också att riskbenägenheten kan minska när den ekologiska vägen inte längre är lönsam. Zetterstrand lyfter fram att lantbrukare med flera verksamheter är mindre riskbenägna, då de alltid har flera ben att stå på. Alla tar även upp att skogen är en bra bas, som kan göra att lantbrukaren vågar ta större risker.

En faktor som påverkar en lantbrukares risktagande kan enligt Hernblom vara familjeförhållandet. Han lyfter även fram att omvärlden kan ha stor inverkan på en lantbrukares risktagande. Det är alltmer vanligt att en lantbrukare valutasäkrar och/eller sysslar med spannmålshandel. Experterna tror att de som handlar med terminer är mindre riskbenägna. Söderstierna tillägger dock att de som första gången vågar handla med terminer vågar satsa på något nytt och då är mer riskbenägna. De är alla överrens om att en lantbrukare är mest riskbenägen i etableringsfasen av sitt företag och att denna riskbenägenhet minskar mot slutet av företagets livscykel.

På frågan om det finns skillnader i risktagande mellan spannmåls- och mjölkproducenter så tror Hernblom att det främst är spannmålsproducenten som kan vara riskbenägen. Internationaliseringen och omvärlden har påverkat spannmålsproduktionen starkt. Det är först nu som mjölkproducenterna fått känna på hur ett lågt avräkningspris påverkar företaget. Mjölkföretagen måste i dagsläget vara mer riskbenägna. Alternativet annars är att behöva byta inriktning helt eller att lägga ner verksamheten. Det som skiljer spannmåls- och mjölkproducenter åt är även att mjölkproducenten får betalt varannan vecka medan spannmålsbonden endast får betalt ett par gånger om året. Söderstierna tror därför att det i spannmålsproduktionen behövs mera planering.

Söderstierna menar vidare att om lantbrukaren är utbildad, så har han sett mera och kan därmed vara mera riskbenägen. Zetterstrand anser inte att det är graden av utbildning som påverkar lantbrukarens risktagande, han tror snarare att det är en fråga om vilken företagartyp som lantbrukaren är. Han menar vidare att det är entreprenören som kan vara mer riskbenägen än andra företagare. Söderstierna menar även att tiden för övertagandet har betydelse. Om en lantbrukare får ta över en föräldragård i tidig ålder så behöver denne vara mer riskbenägen, medan en äldre lantbrukare kommer att vara mindre riskbenägen. Zetterstrand lyfter avslutningsvis fram att kvinnliga lantbrukare är mer försiktiga och Söderstierna exemplifierar detta då hon säger att kvinnor inte lägger lika mycket pengar på det som ”brummar”. Hernblom fyller i att kvinnor är bättre på att hantera risker genom att skapa nätverk, där de lättare kan utbyta erfarenheter. Alla tror de att män är sämre på att dela med sig av sina erfarenheter, då det finns mer prestige hos män än kvinnor.

5 Analys

I följande kapitel evalueras resultatet från fallstudierna för att sedan kunna jämföras med det teoretiska ramverkets giltighet. Kapitlet inleds med att utreda vilka olika faktorer som påverkar graden av risktagande. Vidare fortsätter en analys av lantbrukarnas skattningar och konsekvensbedömningar, för att undersöka hur de olika faktorerna påverkar graden av optimism.

5.1 Faktorer som påverkar graden av optimism

Analysen är uppdelad i två delar. Den första delen syftar till att utvärdera vilka faktorer som påverkar graden av optimism med hjälp av material från begreppsmodellen, det insamlade materialet från fallgårdarna samt från gruppintervjun med de utnämnda experterna. Den andra delen av analysen syftar till att visa hur de olika faktorerna påverkar lantbrukarnas riskbedömning. Det första avsnittet är uppdelat efter de faktorer som litteraturgenomgången funnit lämpliga. Dessa är omvärlden, karaktäristika för olika produktionsgrenar, företagsrelaterade faktorer, livscykelperspektivet, sociala faktorer, personlighet samt värderingar och attityder. Uppdelandet av faktorer i följande avsnitt är utformat för att enklare kunna följa den begreppsmodell som ligger till grund för studien. En nackdel med att dela upp varje faktor är att flera av faktorerna integrerar med varandra och att det därmed kan vara svårt att särskilja viss information från en faktor till en annan.

5.1.1 Omvärlden

Experterna menar att omvärlden påverkar starkt hur mycket risk en lantbrukare är villig att ta. I fallstudien är det främst Erik som ser omvärlden som en faktor som påverkar hans risktagande. Erik är nog även den som påverkas mest av omvärlden, på grund av alla de stöd som står för en stor del av hans intäkter.

5.1.2 Karaktäristika för olika produktionsgrenar

Drolette (2009) skriver i sin rapport att det för spannmålsodlingen inte finns någon garanti att planterade frön ger en lönsam skörd, att skörden kan variera på olika fält och från år till år samt att spannmålen plötsligt kan förstöras av oförutsägbart extremväder. Det här är något som väl stämmer överens med hur spannmålsproducenterna i fallstudien resonerar kring avkastningen som en stor riskkälla. Experterna tror att spannmålsproducenterna måste planera bättre, inte bara för produktionen utan även för prisvariationer. De tror även att spannmålsproducenten måste vara mer riskbenägen jämfört med en mjölkproducent, på grund av internationaliseringen och omvärlden. Experterna menar dock att mjölkproducenterna i dagsläget måste vara mer riskbenägna om de ska klara sig och inte behöva lägga ner verksamheten. Mjölkföretagens tuffa tid, med ett lågt avräkningspris är även något som påverkat mjölkproducenterna i fallstudien, som anser att avräkningspriset är deras största riskkälla i verksamheten.

5.1.3 Företagsrelaterade faktorer

Experterna tror att lantbrukare med större företag måste våga ta större risker. Från det empiriska materialet är det svårt att urskilja detta, då samtliga producenter är småföretagare. Vidare anser experterna att en arrendator måste vara något vassare än en självägande lantbrukare, då arrendatorn har mindre valmöjligheter. Teorin säger att arrendatorn får ta del av pris- och avkastningsrisk, men inte någon finansiell risk eftersom de endast arrenderar marken (Andersson, 2009). Detta stämmer i fallstudien, där en lantbrukare arrenderar gårdens skal av sin mamma och undgår därmed den finansiella risken som självägande producenter

behöver ha i åtanke. Dock kan det tilläggas att de operationella riskerna, som pris- och avkastningsrisk kan påverka ett företags finansiella ställning och således innebära en finansiell risk i sig.

Många av studiens fallgårdar har inom en kortare tid ställt om från konventionell till ekologisk produktion. Experterna tror att ekologiska lantbrukare i ett tidigt skede måste vara mer riskbenägna, då de vågar testa på något nytt. Samtliga lantbrukare har sidoverksamheter, som fungerar som ett slags diversifiering vilket hjälper till att hantera olika risker. Experterna tror att lantbrukare med flera verksamheter borde vara mindre riskbenägna, då de har flera ben att stå på.

5.1.4 Livscykelperspektivet

Lantbrukarna i studien befinner sig i olika faser i livscykeln. Karl befinner sig i en tillväxtfas, som enligt Barry (2000) är en period då företagaren vill uppnå en ekonomisk säkerhet, för att kunna bli så konkurrenskraftig som möjligt. Genom att studera Karls riskbenägenhet från de riskpåståenden som ställdes under intervjutillfället kan hans säkerhet återspeglas i detta, då han gärna tar det säkra före det osäkra.

Erik befinner sig i en etableringsfas, vilket enligt Barry (2000) handlar om att företagaren har begränsad erfarenhet, att lönsamheten är låg och att riskerna är höga. Erik är enligt sig själv offensiv och tar gärna risker och det visar sig i hans svar på de riskpåståenden som gavs under intervjun. Dock är det svårt att tillämpa teorin om livscykelperspektivet på många lantbrukare i en etableringsfas, eftersom de ofta tagit över gården från sina föräldrar och har därmed erfarenheten sedan tidigare. Erik tog över en gård där det redan fanns en produktion, så att lönsamheten skulle vara låg stämmer inte i hans fall.

Nils befinner sig mellan en konsoliderings- och avvecklingsfas. I konsolideringsfasen är det faktorer som kostnadsminimering och en stabil inkomst som är viktiga, där företagaren strävar efter en skuldsättning som klarar av en period med sämre lönsamhet (Barry, 2000). I avvecklingsfasen minskar ambitionen att investera och satsa vidare i verksamheten och företagaren tar således mindre risker. För Nils stämmer detta delvis då han själv säger att han med tiden blivit mer försiktig. Men han anser sig även vara en optimist, som dessutom återspeglas i hans svar på riskpåståendena som gavs vid frågesamtalet. Nils håller precis vid intervjutillfället på med en utbyggnad av det nuvarande stallet, så att ambitionen att investera skulle ha minskat stämmer inte i hans fall.

Johan befinner sig liksom Karl i en tillväxtfas. Johan är lika gammal som Nils, men är förvaltare på en gård och ser därför inte det som att gården skulle befinna sig i en senare fas i livscykeln. Experterna anser precis som teorin säger att lantbrukare är mest riskbenägna i etableringsfasen och att denna riskbenägenhet avtar med tiden.

5.1.5 Sociala faktorer

Åldern varierar mellan lantbrukarna. De två spannmålsproducenterna 34 år respektive 45 år, där den yngre är något mera riskbenägen än den äldre av dessa. Mjölksproducenterna är båda 55 år, men har som belystes ovan olika syn på risker på grund av att Nils är självbrukande och Johan är förvaltare. De har alla erfarenhet av lantbruk och utbildning av något slag. Experterna pekar på något som modellen inte nämnt, vilket är familjeförhållandet som en viktig del i de sociala faktorerna. Familjeförhållandet kan mycket väl påverka hur riskbenägen en lantbrukare är. De tror även att en högre utbildning gör att lantbrukaren är mer riskbenägen, då de fått se mer och vågar testa på nya saker.

5.1.6 Personlighet

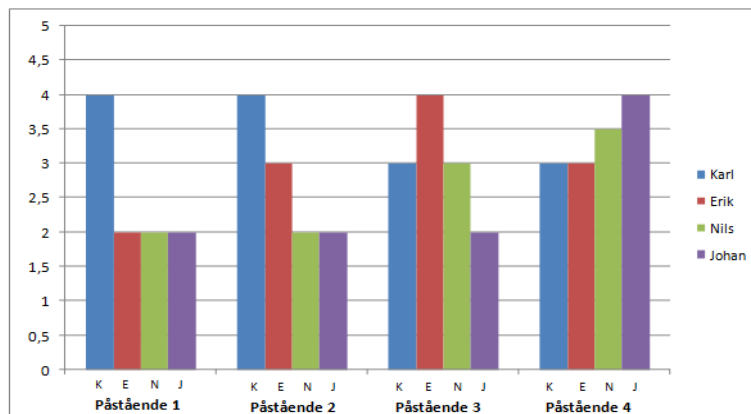
Enligt Davidsson (2003) och därmed även begreppsmodellen är graden av personlig erfarenhet en faktor som påverkar lantbrukarens risktagande. Eftersom att områden kopplat med personlig erfarenhet tenderar att upplevas som mindre riskfyllda. Nils, som har mycket erfarenheter menar dock att detta gjort honom till en mindre risktagande person, då han ställts inför många motgångar under sin tid som lantbrukare.

Gällande riskperceptionen så innebär en upplevd hög grad av kontroll av en händelse att riskerna bedöms som lägre än vid motsatta förhållanden (Davidsson, 2003).

Spannmålsproducenterna i fallstudien känner att de har liten kontroll över sin verksamhet gällande avkastningen och ser därför denna riskkälla som allvarligare än andra riskkällor. De kan ha bättre kontroll över avräkningspriserna med hjälp av exempelvis terminshandel, som är en riskbehandlingsmetod och kan därmed känna att denna riskkälla inte är lika allvarlig som avkastningen. Mjölksproducenterna har bättre kontroll över avkastningen och menar att en lägre avkastning inte är en lika allvarlig händelse. De anser dock att avräkningspriset är en större riskkälla och att de därmed har sämre kontroll över vad variationer i avräkningspriset har för känslighet i verksamheten.

5.1.7 Värderingar och attityder

Analysen av begreppsmodellens alla faktorer har visat att faktorerna kan ha olika inverkan på lantbrukarnas värderingar och attityder om risk. Nedan visas resultatet från de riskpåståenden (se kapitel 4) som ställdes under intervjutillfället hos respektive lantbrukare. Figur 13 ger en tydligare skillnad av hur lantbrukarna förhåller sig till varandra.

Figur 13; Sammanfattande figur över hur lantbrukarna svarade på olika riskpåståenden.

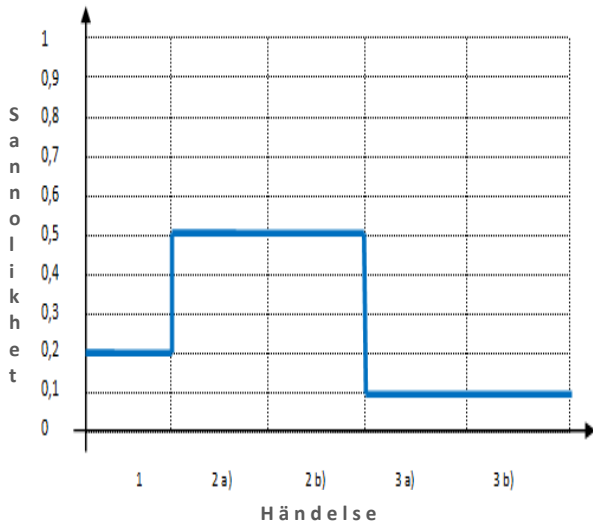
De två första diagrammen representerar svaren på två påståenden av karaktären att en hög siffra betyder ett mindre riskbenäget beteende. Medan de två påståendena till höger i figuren är påståenden där en hög siffra visar en högre grad av riskbenägenhet. Karl är den av lantbrukarna som är minst riskbenägen, medan Erik tycker om att ta risker särskilt när han säljer sin spannmål och Johan tar gärna en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat. Nils svar på riskpåståendena befinner sig mellan de andra lantbrukarna, men visar ändå att han kan ta risker i sin verksamhet.

5.2 Faktorernas påverkan på lantbrukarnas riskbedömning

Genom att analysera det empiriska materialet så undersöker detta avsnitt huruvida de olika faktorerna påverkar lantbrukaren i dennes skattning, konsekvensbedömning och värdering av konsekvenser. Detta för att kunna tolka varje lantbrukares riskprofil.

5.2.1 Karls riskprofil

Nedan visas två figurer som åskådliggör Karls riskprofil. Figur 14 visar den skattning som Karl fick göra för sannolikheten att fem olika riskkällor kommer att inträffa inom en tioårsperiod. Figur 15 visar hur Karl bedömer konsekvensen av varje händelse⁴.

Figur 14; Karls skattning

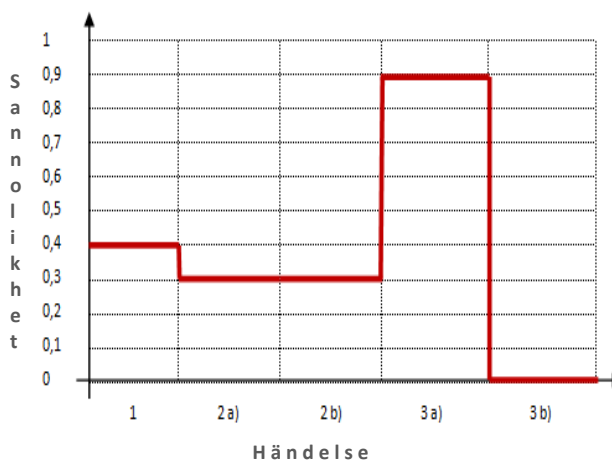
Konsekvens \ Händelse	Acceptabel	Lindrig	Allvarlig	Katastrofal
3 b)	Acceptabel			
3 a)	Acceptabel			
2 b)			Allvarlig	
2 a)			Allvarlig	
1		Lindrig		

Figur 15; Karls konsekvensbedömning

Karl skattar sannolikheten att avräkningspriset kommer att minska och att utsädespriset kommer att öka i pris relativt högt och anser även att konsekvensen av detta är allvarligt för verksamheten. Karl använder sig dock av ett riskbehandlingsverktyg, terminssäkring som är en förebyggande åtgärd. Detta visar att han gärna tar det säkra före det osäkra som tidigare nämnts. Karl tror däremot inte att de övriga riskkällorna kommer att inträffa under särskilt många år under en tioårsperiod och värderar konsekvensen av avkastnings-, ränte- och skuldsättningsrisken som acceptabla eller lindriga.

5.2.2 Eriks riskprofil

Eriks skattning av sannolikheten att olika riskkällor kommer att inträffa inom en tioårsperiod visas i figur 16. Eriks konsekvensbedömning av dessa riskkällor visas i figur 17.

Figur 16; Eriks skattning

Konsekvens \ Händelse	Acceptabel	Lindrig	Allvarlig	Katastrofal
3 b)		Lindrig		
3 a)		Lindrig		
2 b)		Lindrig		
2 a)	Acceptabel			
1		Lindrig		

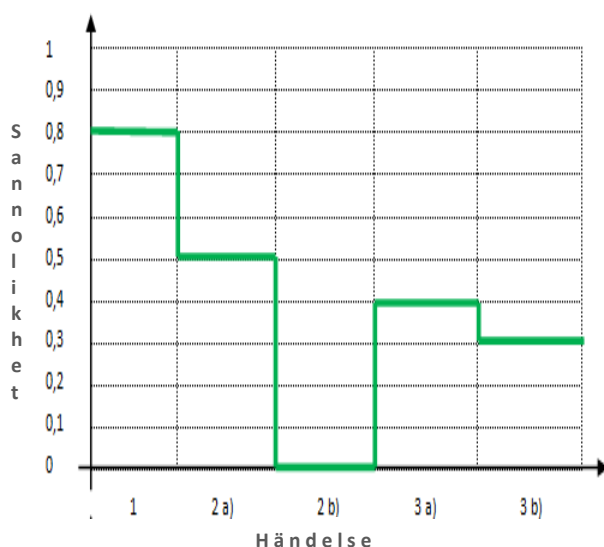
Figur 17; Eriks konsekvensbedömning

⁴ 1. Avkastning 2a). Avräkningspris 2b). Pris på insatsvaror 3a). Ränta 3b). Skuldsättningsgrad

Erik tycker om att ta risker, särskilt när han säljer sin spannmål. Han vänder sig till det företag som betalar bäst. Erik anser till skillnad från Karl att konsekvenserna av alla de nämnda riskkällorna är acceptabla eller lindriga. Han skattar sannolikheten att räntan kommer att öka till flest år av alla riskkällor. Risker som skuldsättningen kommer att vara för hög i förhållande till det egna kapitalet anser han dock inte vara troligt, vilket kan bero på att han i dagsläget arrenderar skalet och marken av gården. Enligt begreppsmodellen skulle Erik som riskbenägen person annars använda sig av en stor grad av extern finansiering, vilket i detta fall inte går att påvisa.

5.2.3 Nils riskprofil

Nedan visas Nils riskprofil. I figur 18 visas Nils skattning av sannolikheten att olika riskkällor kommer att inträffa, medan figur 19 visar Nils konsekvensbedömning av de olika händelserna.

Figur 18; Nils skattning

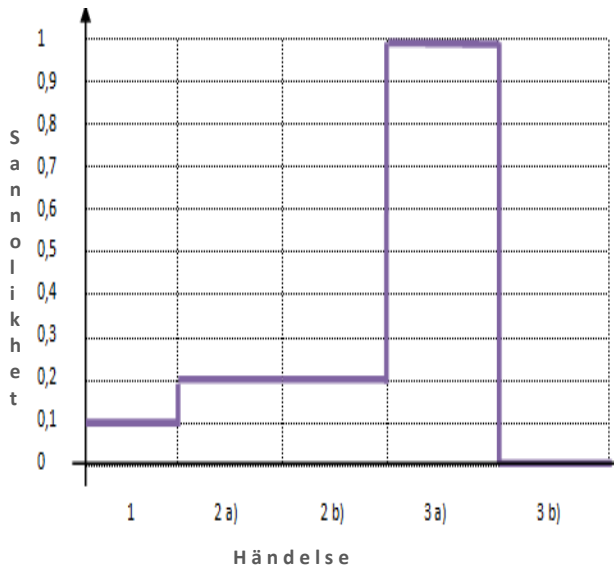
Konsekvens \ Händelse	Acceptabel	Lindrig	Allvarlig	Katastrofal
3 b)	Acceptabel			
3 a)	Acceptabel			
2 b)	Acceptabel			
2 a)	Acceptabel			
1	Acceptabel			

Figur 19; Nils konsekvensbedömning

Nils visade sig vara mer riskbenägen än vad han själv trodde. Enligt riskpåståendena så tar han gärna risker i sin verksamhet. Han skattar sannolikheten att alla riskkällor utom foderrisken ska inträffa under en tioårsperiod relativt högt. Risker som foderpriset kommer att öka anser han nästan obefintlig i och med rationaliseringen vid framställandet av grovfodret. Han skattar sannolikheten att avkastningen kommer att minska som högst troligt, men anser att konsekvenserna är acceptabla för verksamheten. Nils upplever som tidigare nämnt att det är avräkningspriset som är den största riskfaktorn i mjölkproduktionen, men för hans verksamhet är konsekvensen acceptabel såsom de andra riskkällornas konsekvenser, eftersom Nils har ett ekonomiskt stabilt företag.

5.2.4 Johans riskprofil

Riskprofilen för Johan visas i figurerna nedan. Johans skattning av sannolikheten att olika riskkällor kommer att inträffa åskådliggörs i figur 20 och Johans konsekvensbedömning av de olika händelserna visas i figur 21.

Figur 20; Johans skattning

Konsekvens \ Händelse	Acceptabel	Lindrig	Allvarlig	Katastrofal
3 b)				
3 a)				
2 b)				
2 a)				
1				

Figur 21; Johans konsekvensbedömning

Johan tar gärna risker för att uppnå ett högre ekonomiskt resultat. Han skattar sannolikheten att räntan kommer att öka som högst troligt. Konsekvensen av denna riskkälla anser han är allvarlig. De övriga riskkällorna upplever inte Johan som så troliga att de kommer att inträffa och värderingen av konsekvensen av dessa riskkällor är acceptabel eller lindrig. Risken att skuldsättningen kommer att bli för hög i förhållande till det egna kapitalet anser inte Johan som särskilt sannolikt.

6 Diskussion & slutsatser

Bakgrunden till den här studien var att två ytterligare delar till uppdragsgivarens riskhanteringsmodell efterfrågades. Den första delen var en generell riskbedömning av olika produktionsgrenar. Den andra delen var en bedömning av vilka faktorer som påverkar en lantbrukares riskbedömning samt hur dessa påverkar en lantbrukares återbetalningsförmåga. För att återkoppla till studiens syfte, finns svar samt diskussion på de tidigare framförda forskningsfrågorna i följande kapitel. Strukturen för kapitlet följer frågornas uppställning.

Lantbruksbarometern (2009) meddelar att utlåningen till lantbrukare ökat, där bland annat den finansiella krisen påverkat starkt. Norberg (2002) som togs upp i det teoretiska kapitlet anser att utlåning alltid är förknippat med någon form av risk. Vidare tar Tegin (1997) upp problematiken vid kreditgivning, då han menar att sannolikheten för att olika händelser skall inträffa är okänd. Dock menar han att sannolikheter kan förbättras genom informationsinsamling och analys. I denna studie genomfördes riskanalyser för att ta reda på vilka riskkällor som lantbrukarna inom de olika produktionsgrenarna, spannmåls- och mjölkföretagen uppfattar som de största riskkällorna i deras verksamhet.

1. Mjölkföretag och spannmålsföretag utsätts i större eller mindre grad för olika slag av riskkällor – vilket kan påvisas i denna studie

Det empiriska materialet visar att risk är något som alla lantbrukare är medvetna om. För att studera lantbrukets olika riskkällor valdes tre riskkategorier ut, vilka var produktions-, pris- och finansiella risker. Spannmålsproducenterna i fallstudien kan främst identifiera klimatrisker som den största risken, medan mjölkproducenterna identifierar fluktuationer i avräkningspriset som den största riskkällan. Även de två andra riskerna från teorin (humankapital- och politiska risker) lyftes fram av lantbrukarna. Alla lantbrukare identifierar humankapitalrisker som en stor riskkälla. De lantbrukare som är ensamföretagare är även oroliga för sjukdomar hos dem själva, och alla såg risker med dem sjukdomar som kan drabba både stråsåden och mjölkorna. Även politiska risker lyftes fram och framförallt gäller det oron för utvecklandet av de stöd som numera finns att tillgå. Experterna identifierade samtliga fem risker, men hade andra benämningar än vad litteraturen har.

- Lantbrukare utsätts för olika grad av riskexponering – vilket kan påvisas i den här studien

Det är inte bara olika produktionsgrenar som drabbas av olika riskkällor. Även olika slag av lantbrukare som arrendatorn, jordägaren och den självägande lantbrukaren kan drabbas av olika risker. I denna studie gavs även möjligheten att intervjua en förvaltare. Analysen visar att förvaltaren inte skiljer sig nämnvärt från de andra i varken riskutsatthet eller risktagande. Dock måste han förmodligen vara mer försiktig än andra lantbrukare, då han får ta del av samtliga risker indirekt i verksamheten.

Konventionella och ekologiska producenter utsätts också i större eller mindre grad av olika risker. Svensk mjölk skriver i mjölkekonmirapporten (2009:1) att situationen med ett lågt avräkningspris mest är bekymmersamt för de konventionella mjölkföretagen, vilket tyvärr leder till att mjölkföretag kommer att läggas ner. I denna studie är det ena mjölkföretaget ekologiskt medan det andra är under en omställningsfas, där företaget i framtiden kommer att vara ekologiskt. Det är optimistiskt att våga ställa om en verksamhet och investera när den

finansiella krisen säkerligen får många att bli mera försiktiga. De ekologiska producenterna tar nya risker när de går igenom en stor omställning som det innebär att förändra verksamheten från konventionell produktion till ekologisk produktion. Det blir förmodligen svårare att uppehålla avkastningsnivån, men i slutändan får de förhoppningsvis mer betalt för sina varor och kan på så vis öka sin lönsamhet och få en bättre återbetalningsförmåga.

- *Lantbrukare använder sig av olika hanteringsverktyg – vilket kan påvisas i studien*

Det som bör tilläggas är att oberoende av lantbrukarens grad av optimism, så kan denne fortfarande skydda sig mot och reducera sig från risker med olika hanteringsverktyg. Hur lantbrukarna behandlar och hanterar risker är en aning olika. Det finns verktyg som lantbrukaren kan använda i förebyggande syfte som exempelvis olika slag av kontrakt, men även verktyg som hjälper till att hantera risker. Många av lantbrukarna är oroliga för sjukdomar, men dem flesta har försäkringar som fungerar som ett slag av hanteringsverktyg. De lantbrukare som intervjuades har alla gemensamt att de har flera olika verksamhetsgrenar inom företaget. Det är en slags diversifiering som gör att verksamheten har flera ben att stå på, vilket även presenterats i en hel del litteratur, bland annat i en rapport av NAPC (National Agricultural Policy Center) (2007). Även experterna ser flera verksamhetsgrenar som ett hanteringsverktyg som många lantbrukare använder. Något som dock är viktigt att ha i åtanke är att flera verksamhetsgrenar inom ett företag kräver att lantbrukaren är duktig på det han/hon gör, annars så kommer inte riskerna reduceras i vilket fall.

För spannmålsproducenterna finns det olika strategier för att få det bästa priset för spannmålen. Den ena lantbrukaren i fallstudien använder sig av prissäkringsstrategier medan den andra inte använder sig av någon kontraktsform, utan säljer till det företag som ger mest betalt. För att kunna använda sig av olika prissäkringsstrategier bör lantbrukaren behöva ha en god marknadskännedom, annars kan det bli svårt att veta vid vilket pris och vid vilken tidpunkt som det är rätt läge att sälja. Alla risker går inte att hantera, som exempelvis vädret och förändringar i klimatet. Men då menar lantbrukarna att exempelvis skogen eller värdet på gården finns för att klara eventuella likviditetsproblem. Båda mjölkproducenterna använder skogen vid eventuella risker i verksamheten.

2. *Faktorerna i begreppsmodellen påverkar graden av optimism hos en lantbrukare – vilket i vissa fall kan påvisas i denna studie*

I den inledande delen av studien belystes lantbrukarnas situation gällande lönsamhet under den rådande lågkonjunkturen samt vad detta innebär för bank- och kreditinstitut. Det är dock viktigt att ha i åtanke att det finns flera aspekter på hur ett företag mår. Det finns en hel del faktorer som kan avgöra ett lantbruksföretags framtid. En avgörande faktor enligt Caselunghe & Nordström Källström (2008) är hur lantbrukaren är som person. Antingen är lantbrukaren en optimist som ser möjligheter i allt som sker eller så är varje motgång en motgång för mycket.

Begreppsmodellen, vilka faktorer och hur de påverkar lantbrukarens riskbedömning utgör en stor del i denna studie. Olika faktorer påverkar lantbrukare olika gällande riskbedömning. Det är svårt att dra generella slutsatser om hur de faktorer som begreppsmodellen tar upp påverkar lantbrukare gällande risk, men vissa faktorer påverkar i större grad än andra faktorer. Omvärlden påverkar alla, men alla är inte lika medvetna om denna faktor. Även företagsrelaterade och sociala faktorer påverkar säkerligen lantbrukarna, detta är dock svårt att påvisa i studien. Vidare anser experterna att karaktäristiska mellan olika produktionsgrenar

kan påverka risktagandet hos lantbrukarna, då de menar att spannmålsproducenterna måste vara mer riskbenägna jämfört med mjölkproducenterna, eftersom omvärlden och betalningsflödet starkt påverkar deras verksamhet. De anser dock att mjölkproducenterna förmodligen behöver vara mera riskbenägna i nuläget jämfört med annars, då dem i dagsläget befinner sig i en tuff tid. En faktor i begreppsmodellen som starkt påverkar graden av optimism och därmed riskbenägenhet är det som Barry (2000) kallar för livscykelerspektivet, vilket även analysen i studien påvisar.

Eftersom mycket av fokus i studien handlar om lantbrukarens riskbenägenhet kom värderingar och attityder att få en betydande plats. Caselunghe & Nordström Källström (2008) har i sin studie visat att lantbrukarens personlighet har stor betydelse för hur lantbruksföretaget fungerar. Sjöberg *et al.* (2004) menar att konsekvenser som ligger längre fram i tiden har en mindre påverkan på människans beteende, vilket följaktligen leder till att risker känns mindre allvarliga. Detta kan påvisas i studien, då exempelvis risker gällande räntor och skuldsättning inte bedömdes som särskilt allvarliga. Sjöberg *et al.* (2004) menar även att de risker som är mer närliggande känns mer allvarliga. Lantbrukarna bedömde risker gällande avkastning och priser som mer allvarliga, vilket kan bero på att dessa risker kan kännas som mer närliggande än risker gällande ränta och skuldsättning.

I begreppsmodellen har inte alla faktorer som kan påverka en lantbrukares riskbedömning fått en plats. Alla faktorer går inte att belysa, men det finns flera intressanta som kan lyftas fram. Exempelvis kan verksamhetsmiljön som faktor studeras, hur leverantörer, kunder, konkurrenter och arbetskraft påverkar lantbrukarens riskbedömning (pers. medd. Hansson, 2008). Vidare kan även situationsanpassade faktorer studeras, hur risktagandet ändras utifrån om besluten är unika eller återkommande, enkla eller komplexa beslut, vilken mängd insamlad information som lantbrukaren har samt vilken typ av information som finns tillgänglig.

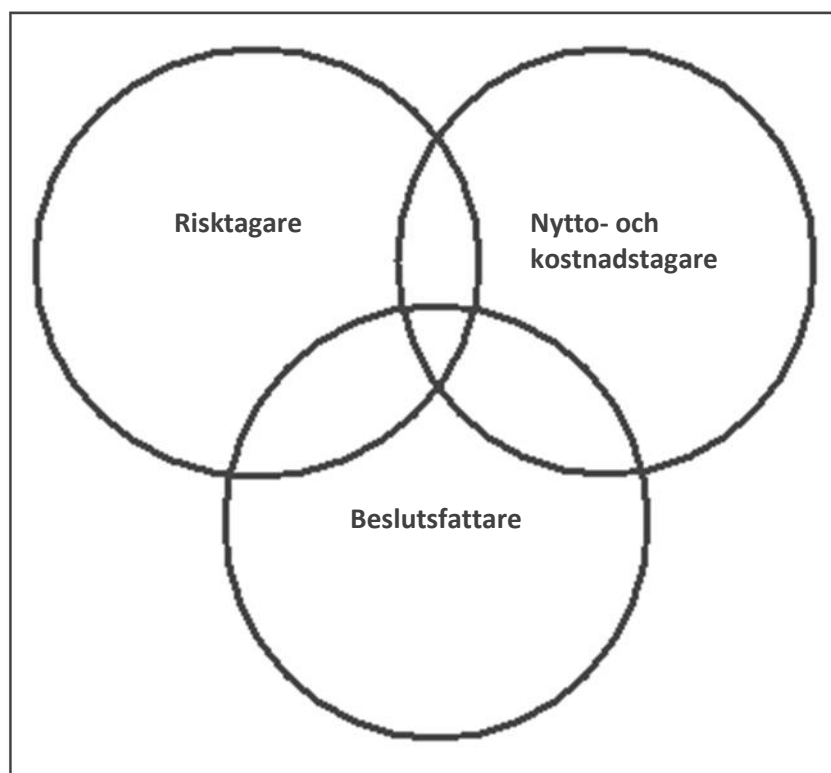
Experterna i studien nämnde familjeförhållandet som en faktor som påverkar lantbrukarnas risktagande, som förmodligen skulle återfinnas under de sociala faktorerna. Vidare menade en av experterna att han inte ansåg att det är erfarenheten påverkar lantbrukarens riskbedömning, utan att det som har betydelse är om lantbrukaren är en entreprenör eller ej. En entreprenör är en person som ser möjligheter framåt i tiden och går konkret från ord till handling. Vid kreditgivning undersöks kredittagarens interna och externa kundbeteende, nyckeltal samt företagets profil. Det är därför viktigt vid en riskbedömningsprocess att förstå vad det är för företagare som ansöker om ett lån, så att inte företagaren missbedöms. Ofta är det så att individer, anställda och i det här fallet företagare belönas och uppmärksammas utifrån vad de åstadkom igår snarare än vad de kan göra i morgon, vilket inte gynnar en entreprenör.

För banken innebär optimistiska lantbrukare att de är mer villiga att investera i riskutsatta projekt. Dessa lantbrukare har antagligen svårare att se det negativa i vissa investeringar som således kan leda till felbedömningar av ett projekt, vilket i sin tur kan leda till att deras återbetalningsförmåga försämras. Men en optimistisk lantbrukare kan även föra med sig en del till samhället i stort, då den ser till att lantbruket växer och att lantbruket underhålls för nästkommande generation. Vem som är en optimistisk eller pessimistisk lantbrukare är däremot svårt att veta. I studien gjordes fyra stycken djupintervjuer och för att kunna ta reda på om dessa lantbrukare är optimister eller inte, så krävs förmodligen en närmare studie av deras beteenden över hur de reagerar när risker uppstår samt studier av hur deras finansiella ställning ser ut.

3. *Experternas uppfattning om lantbrukarnas riskbenägenhet stämmer med resultatet från fallgårdarna – vilket stämmer till viss del*

Experternas uppfattning om lantbrukarnas riskbenägenhet stämmer i många fall in med det resultat som är jämförbart i studien, vilket visar att lantbruksrådgivarna väl känner till hur lantbrukares olika värderingar och attityder skapas. Det är viktigt vid kreditgivning att känna till sina kunder väl och det visar experterna på ett sätt att de gör. De bör även känna till att produktionsgrenar kan påverkas olika mycket av olika riskkällor. Det kan även vara viktigt att ta reda på vad producenterna gör för att hantera de riskkällor som dem främst är utsatta och mest känsliga för.

Även om experterna väl känner till lantbrukarnas värderingar och attityder behöver det således inte betyda att det blir en lyckad kreditaffär. Små egenföretagare är inte bara risktagare vid olika beslut, de är även beslutsfattare samt nytto- och kostnadstagare i många fall. Då de har alla dessa roller vid ett beslut, så kan det troligtvis uppkomma något som kallas för asymmetrisk information. Figur 22 visar situationen som en företagare ställs inför vid beslutsfattande gällande risker.

Figur 22; Företagarens situation vid beslutsfattande avseende risker (egen bearbetning av Davidsson, 2002, sid. 17).

Asymmetrisk information handlar i kreditgivningssammanhang om att kredittagaren kan hålla inne på viktig information om vad pengarna skall användas till för slags projekt (riskprojekt). När kredittagare behöver stora lån, stort i förhållande till det egna kapitalet, så menar Bruns & Fletcher (2007) att det ofta uppkommer asymmetrisk information, eftersom att en kredittagare är mer intresserad av att skydda det egna kapitalet än att återbetala på ett lån. Detta är viktigt att ha i åtanke vid en kreditgivningssituation.

4. *Spannmålsföretag och mjölkföretag har olika riskprofiler – vilket var svårt att påvisa i denna studie*

Det är svårt att säga att spannmålsföretag har en viss riskprofil och mjölkföretag en annan. Det är enklare att säga att en lantbrukare har en särskild riskprofil. Den ena spannmålsproducenten anser att många av riskkällorna är allvarliga för verksamheten, särskilt prisriskerna, medan den andra anser att samtliga riskkällor är acceptabla eller lindriga. Likadant är det för de båda mjölkproducenterna, där den ena anser att riskkällorna är mer allvarliga för verksamheten, medan den andra tycker att samtliga riskkällor är acceptabla. Det är viktigt att ta reda på hur företagaren bedömer eventuella risker i verksamheten, för det är inte alltid som en känslighetsanalys visar allt, även om denna analys är ett stort hjälpmedel vid kreditgivning.

Säkerligen är det så att spannmålsproducenter och mjölkproducenter har olika riskprofiler, eftersom de påverkas mer av vissa riskkällor än andra. Men den främsta orsaken till skillnader i riskprofiler kan framförallt fås, vid undersökandet av huruvida lantbrukaren är riskbenägen eller ej. Således bör banken ta lantbrukarens personlighet i beaktande snarare än inom vilken produktionsgren han/hon verkar i.

- *Enligt existerande litteratur leder en högre grad av riskbenägenhet hos en kredittagare till en sämre återbetalningsförmåga – vilket inte kan påvisas i denna studie*

När lantbrukarna i studien skattar sannolikheten för och värderar konsekvensen av att skuldsättningen kan bli för hög i förhållande till det egna kapitalet, är det endast en lantbrukare som upplever att detta kan hända mer än ett år av tio. Vidare värderar han konsekvensen av detta som allvarlig för verksamheten. Den här lantbrukarens riskprofil visar att han gärna tar risker i sin verksamhet. Så teorin om att en riskbenägen företagare har en högre grad av extern finansiering kan i detta fall stämma. Huruvida lantbrukarens återbetalningsförmåga skall ifrågasättas eller ej är däremot svårt, särskilt när företaget är ekonomiskt stabilt.

För att avsluta denna diskussion utförs en återkoppling till studiens inledning, där ett citat hämtat från LRF konsults kvartalsrapport (2009:1) meddelar att den allmänna lågkonjunkturen och den finansiella oron som finns i världen gör att det är extra svårt att prognostisera. Vid kreditgivning måste banken alltid upprätta en prognos över kredittagarens förmåga att i framtiden kunna återbetala kapitalbelopp och räntor, av den orsaken att det är kredittagarens betalningsförmåga som avgör kvaliteten på bankens krediter. Det kan låta förhållandevis enkelt att göra en prognos över kredittagarens framtida återbetalningsförmåga, men det finns mycket runtomkring riskhantering vid kreditgivning till lantbrukare som måste beaktas, vilket denna studie avsett att visa på ett sätt. Såsom att lantbrukarna verkar inom olika produktionsgrenar, att de har olika positioner, att de kan vara konventionella eller ekologiska och att varje lantbrukare har sina egna värderingar och attityder gällande risker. Tanken med studien är inte att den ska ge exakta svar på de frågeställningar som ställdes i inledningen. Informationen i studien bör istället fungera som underlag och bakgrundsfakta vid framtida kreditgivning.

7 Framtida studier

I det avslutande kapitlet ges förslag på framtida studier. Utifrån de tankar som funnits under arbetets gång har idéer växt fram som förhoppningsvis leder till fler studier i ämnet riskhantering vid kreditgivning till lantbrukare.

Hur riskbenägna lantbrukare är beror på olika faktorer som är svåra att skilja ut från varandra. Särskilt komplicerat är det att påvisa att olika produktionsgrenar har olika riskprofiler. För framtida studier kan det därför vara intressant att studera olika förhållanden istället för olika produktionsgrenar. Exempelvis kan konventionell och ekologisk produktion studeras utifrån ett riskperspektiv. Även skillnader i risktagande mellan lantbrukare som är självägande, förvaltare och arrendator är en intressant aspekt att utgå från i en framtida studie.

Om banken behöver ytterligare moment i sin riskhanteringsmodell är svårt att veta. Varje lantbruksrådgivare har säkerligen sina egna utarbetade metoder som används vid kreditgivning till lantbrukare. För att ta reda på var eventuella fel kan uppstå i en kreditgivningsprocess vore det intressant att studera lyckade och misslyckade fall, vilket kan ge svar på vad banken behöver arbeta med angående riskhantering i framtiden.

För att kunna ta reda på vilka faktorer som egentligen påverkar graden av riskbenägenhet kan en enkätstudie vara mera lämplig. Det blir på så sätt enklare att dra slutsatser kring vilka faktorer som för banken är mest lämpliga att ha i beaktande i sin riskhantering vid kreditgivning till lantbrukare.

För framtida studier kan det vara intressant att fokusera kring hypotesen att riskbenägna kredittagare har en sämre återbetalningsförmåga. Det finns litteratur som påvisar detta, men stämmer det i verkligheten och finns det något fall som visar detta?

De lantbrukare som användes i fallstudien var relativt lika på många punkter. För framtida studier kan det vara mer intressant att ta med lantbrukare som precis startat upp helt egna verksamheter, för att ta reda på hur de resonerar kring begreppet risk. Vidare kan det vara intressant att studera en kvinnlig lantbrukare, för att se om litteraturen och experternas resonemang kring deras försiktighet och lägre riskbenägenhet även gäller i verkligheten.

Något som kan vara intressant att studera vidare är problemen kring asymmetrisk information. Särskilt vanligt är det med asymmetrisk information när en kredittagare är i behov av ett större lån i relation till det egna kapitalet. Det finns forskning, exempelvis Bruns & Fletcher (2007) där det visat sig att kredittagare är mer intresserade av att skydda det egna kapitalet än att återbetala på ett lån. För en framtida studie kan det därför vara av intresse för bank- och kreditinstitut om detta tas upp och beaktas.

Litteratur

Offentligt tryck

- Andrén, N., Eriksson, T. & Hansson, S. 2003. *Finansiering*. Liber ekonomi. Malmö.
- Arkelof, G.A. 1970. The market for "lemons": Quality, Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics* 84:2, sid. 488-500.
- Barry, P.J., Ellinger, P.N. & Hopkin, J.A. 1999. *Financial Management in Agriculture*. Interstate publishers, inc. Danville, Illinois, U.S.A.
- Bessis, J. 2002. *Risk management in banking*. John Wiley & Sons Ltd. Chichester, England.
- Best, P. 1998. *Implementing value at risk*. John Wiley & Sons Ltd. Chichester, England.
- Boehlje, M.D. 2002. "Risk in U.S. Agriculture: New challenges and new approaches". Dept. of Agricultural economics, Purdue University.
- Boehlje, M.D & Eidman, V.R. 1984. *Farm Management*. John Wiley & Sons, Inc. New York, U.S.A.
- Boehlje, M.D & Lins, D.A. 2002. Risks and Risk Management in an Industrialized Agriculture. *Agriculture Finance Review* 58:1.
- Bruns, V. & Fletcher, M. 2007. Banks' risk assessment of Swedish SMEs. *Venture Capital* 10:2, sid. 171-194.
- Caselunghe, E. & Nordström Källström, H. 2008. *Lantbrukarnas framtidsbilder*. Institutionen för stad och land, SLU. Uppsala.
- Cyert, R.M. & March, J.G. 1992. *A behavioral theory of the firm*. Second edition. Blackwell Publishers Inc. Malden, Massachusetts, U.S.A.
- Davidsson, G. 2003. *Handbok för riskanalys*. Statens Räddningsverk. Karlstad.
- Drolette, S.A. 2009. *Understanding Agricultural Risks*. Department of Applied Economics. Utah State University, U.S.A.
- Falkman, H. 2002. *Bankrörelse – risker och riskhantering i banker*. Elanders Gotab. Stockholm.
- Grimvall, G., Jacobsson, P & Thedéen T. 2003. *Risker i tekniska system*. Studentlitteratur. Lund.
- Hamilton, G. 1996. *Risk Management 2000*. Studentlitteratur. Lund.
- Jacobsen, D.I. 2002. *Vad, Hur och Varför? – Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Studentlitteratur. Lund.

- Jordbruksverket. *Terminshandel med jordbruksprodukter, rapport 2008:1*. Jönköping.
- Jordbruksverket och Statistiska centralbyrån. *Jordbruksstatistik årsbok 2009*. Elanders AB. Stockholm.
- Kvale, S. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.
- Larsson, J. & Svensson, J. 2000. *Formella metoder – En studie om riskanalyser*. Institutionen för informationsteknologi och media. Mithögskolan.
- Lee, D. Newman, P. & Price, R. 1999. *Decision Making in Organisations*. Prentice Hall, Harlow, England.
- LRF, LRF Konsult och Swedbank. *Lantbruksbarometern 2009*. Stockholm.
- LRF Konsult. *Lantbrukets lönsamhet; Kvartalsrapport 2009:1*. Stockholm.
- Mishkin, F.S. 1990. *Asymmetric information and financial crises: A historical perspective*. Working paper No. 3400. Graduate School of Business, Columbia University, U.S.A
- NAPC, National Agricultural Policy Center. 2007. *Agricultural Risk Management in a Market Oriented Economy*. Nr. 23. Damascus, Syrien.
- Nilsson, J. 2003. *Introduktion till riskanalysetoder*. Rapport 3124, Brandteknik, Lunds tekniska högskola. Lund.
- Norberg, C. 2002. *Hur påverkas ansvaret för kreditförluster i banker av bildandet av bad banks?* Rapport 89, Institutionen för handelsrätt, Lunds Universitet. Lund.
- Näslund, C. 2008. *Tillämpning av prissäkring i spannmålsodlingen – En jämförelse mellan svenska lantbrukare*. Examensarbete 523. Institutionen för ekonomi, SLU. Uppsala.
- Sjöberg, L., Moen, B-E. & Rundmo, T. 2004. *Explaining Risk Perception – An Evaluation of the Psychometric Paradigm in Risk Perception Research, No. 84*. Rotunde publikasjoner. Trondheim, Norge.
- Sjödin, P. & Lövquist, C. 2008. *Företagsledarens karaktärsdrag och dess påverkan på små tillverkningsföretags kapitalstruktur*. Kandidatuppsats. Sektionen för ekonomi och teknik, Högskolan i Halmstad. Halmstad.
- Svensk Mjolk. *Mjölkekonmirapport 2008:1*. Stockholm.
- Sveriges Riksbank. *Finansiell stabilitet 2009:1*. Stockholm.
- Tegin, Å. 1997. *Kredithandboken*. Nordstedts juridik. Falköping.
- Thomas Fakta AB. 2007. *Kredithantering*. Soliditet/Thomas Fakta AB. Stockholm.
- Trost, J. 1997. *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur. Lund.

United States Department of Agriculture. 1997. *Introduction to Risk Management – Understanding Agricultural Risks: Production, Marketing, Financial, Legal, Human Resources*. Washington, D.C, U.S.A.

Widerberg, K. 2002. *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur. Lund.

Internet

Jordbruksaktuellt, www.jordbruksaktuellt.se

1. *Stort kapitalbehov*

[<http://www.jordbruksaktuellt.se/Default.asp?p=26899&pt=105&m=3433>] 2009-10-20

2. *Tuffare tider väntas för mjölkbönder*

[<http://jaco.agriprim.com/?p=29922&pt=105>] 2009-10-20

Jordbruksverket, www.sjv.se

1. *Priserna dalar från hög nivå*

[http://www.sjv.se/download/18.2b30f72c121e790f94d80006314/outlook_kommentar.pdf] 2009-09-25

Land lantbruk, www.lantbruk.com

1. *Mjölkbönderna måste ta kontrollen*

[<http://www.lantbruk.com/Article.jsp?article=40698>] 2009-09-02

2. *Lagra så mycket du kan*

[<http://www.lantbruk.com/Article.jsp?article=40624>] 2009-09-02

OECD, www.oecd.org

1. *About OECD*

[http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734103_1_1_1_1_1,00.html] 2009-12-29

Swerma, Swedish Risk Management Association, www.swerma.se

1. *Standard för Risk Management*

[http://www.swerma.se/doc_sv/pdf/RMS_Swedish.pdf] 2009-12-06

Sörmlands Sparbank, www.sormlandssparbank.se

1. *EU-kredit*

[<http://www.sormlandssparbank.se/Start/Foretag/Finansiering/EU-kredit.aspx>] 2009-09-03

2. *Vilken är din riskprofil?*

[<http://www.sormlandssparbank.se/en/Spara/Riskprofil.aspx>] 2009-10-21

Tillväxtverket, www.tillvaxtverket.se

1. *EU:s definition av SMF/SME*

[<http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/programfortillvaxt/cipeusprogramforkonkurrenskraftochinnovation/eusdefinitionavsmfsmesme.4.21099e4211fd8a8c87b800017125.html>] 2009-12-28

Personliga meddelanden

Andersson, Hans, 070-938 51 31. Professor i företagsekonomi, Sveriges Lantbruksuniversitet. Personligt möte, Uppsala, 2009-10-29.

Ebbesson, Hans-Olof, 070-675 70 38. Regionchef, Sörmlands Sparbank. Personligt möte, Nyköping, 2009-09-24.

Gustafsson, Ulf, 070-791 60 47. Kreditchef, Sörmlands Sparbank. Via e-post, 2009-10-05.

Hansson, Helena. Doktorand, Sveriges Lantbruksuniversitet. Föreläsning, Uppsala, 2008-11-03.

Hernblom, Erik/ Söderstierna, Kristina/ Zetterqvist, Magnus. 0771-350 350. Lantbruksrådgivare, Sörmlands Sparbank. Personligt möte, Södertälje, 2009-11-10.

Karl. Spannmålsproducent. Personligt möte, 2009-11-02.

Nils. Mjolkproducent. Personligt möte, 2009-11-03.

Johan. Mjolkproducent. Personligt möte, 2009-11-04.

Erik. Spannmålsproducent. Personligt möte, 2009-11-05.

Bilaga 1: Intervjuguide - kredittagare

Syftet med intervjun är att diskutera begreppet risk, riskuppfattning, riskattityd och riskanalys. Tyngdpunkten ligger på riskanalysen, där respondenten bland annat ska bedöma sannolikheter och konsekvenser för de riskkällor som studien avser att analysera.

Introduktionsfrågor

1. Går det bra om jag spelar in intervjun?

Sociala faktorer;

2. Börja berätta om din bakgrund.
 - Ålder?
 - Erfarenhet?
 - Utbildning?

Livscykelperspektivet

3. I vilken fas i livscykeln befinner sig företaget? (etablering, tillväxt, konsolidering, avveckling/övertagande)

Företagsrelaterade faktorer;

4. När grundades företaget?
 - Vilken typ av företagsform?
 - Hur många anställda?
5. Vilka verksamheter finns på gården?
6. Andel ägt/arrende?
 - Antal hektar?
 - Grödfördelning?
 - Antal djur?

Fokus på teorin

Värderingar och attityder angående begreppet risk

7. Vad är risk?
8. Vad är er uppfattning om risker?
9. Vad är er attityd till risk?

Spannmålsföretagen -personlighet

Markera hur väl följande påståenden överensstämmer med din egen uppfattning;
(0 – Vet ej, 1 – instämmer ej, 2 – instämmer något, 3 – instämmer till viss del, 4 – instämmer, 5 – instämmer helt)

”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”

0 1 2 3 4 5

”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”

0 1 2 3 4 5

”Jag tycker om att ta risker när jag säljer min spannmål”

0 1 2 3 4 5

”När jag säljer min spannmål är jag villig att ta en högre grad av risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

0 1 2 3 4 5

Mjölkföretagen -personlighet

Markera hur väl följande påståenden överensstämmer med din egen uppfattning;
(0 – Vet ej, 1 – instämmer ej, 2 – instämmer något, 3 – instämmer till viss del, 4 – instämmer, 5 – instämmer helt)

”Jag är mer bekymrad att göra stora förluster i min verksamhet än att gå miste om betydande vinster”

0 1 2 3 4 5

”Jag tar hellre det säkra före det osäkra”

0 1 2 3 4 5

”Jag tycker om att ta risker i min verksamhet”

0 1 2 3 4 5

”I min verksamhet är jag villig att ta en högre risk för att uppnå ett bättre ekonomiskt resultat”

0 1 2 3 4 5

Riskbedömning

10. Vilka olika risker kan identifieras i er verksamhet?

11. Fyll i sannolikheten för att dessa riskkällor inträffar i er verksamhet, samt hur stor konsekvensen blir om den inträffar;

1. Hur många år av 10 upplever du att avkastningen kommer att vara lägre än medelavkastningen?

- Vad är konsekvensen av en lägre avkastning?
- Hur värderar du konsekvensen (acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal)?

- Hur hanterar du produktionsrisker?

2. b) Hur många år av 10 upplever du att avräkningspriset kommer att vara lägre än medelavkastningen?

- Vad är konsekvensen av ett lägre pris?
- Hur värderar du konsekvensen (acceptabel, lindrig, allvarlig eller katastrofal)?

2. b) Hur många år av 10 upplever du att priset på insatsvaror (utsäde/foder) kommer att vara högre än medelpriset?

- Vad är konsekvensen av ett högre pris på insatsvaror?
- Hur värderar du konsekvensen?
- Hur hanterar du pris/marknadsrisker?

3. a) Hur många år av 10 upplever du att räntan kommer att vara högre än medelräntan?

- Vad är konsekvensen av en högre ränta?
- Hur värderar du konsekvensen?

3. b) Hur många år av 10 upplever du att skuldsättningsgraden kommer att vara för hög gentemot det egna kapitalet?

- Vad är konsekvensen av en för hög skuldsättning?
- Hur värderar du konsekvensen?
- Hur hanterar du finansiella risker?

12. Gör ni någon form av riskanalys på gården?

- Hur ser denna ut? (dokumenteras den?)

13. Är det något som ni vill tillägga innan vi avslutar?

Avslutning

Finns det möjlighet att återkomma om jag skulle behöva ställa någon kompletterande fråga?

Tack så mycket för er medverkan och tid!

Bilaga 2: Intervjuguide - Expertkommentarer

Syftet med intervjun är att diskutera begreppet risk, riskuppfattning, riskattityd och riskanalys. Tyngdpunkten ligger på att diskutera vilka olika faktorer som påverkar lantbrukarens risktagande.

Introduktionsfrågor

1. Går det bra om jag spelar in intervjun?
2. Kan du berätta vad du har för arbetsbakgrund och vad dina arbetsuppgifter är idag?

Fokus på teorin

Företagsrelaterade faktorer

3. Vilka av följande faktorer påverkar lantbrukares inställning till risker och hur påverkar dessa i så fall?
 - Åkerareal
 - Andel arrenderad mark
 - Lagringskapacitet
 - Näringsgrenar vid sidan av kärnverksamheten
 - Förväntade skördenivåer/mjölkavkastning

Livscykelperspektivet

4. Ett företags livscykel innehåller faserna etablering, tillväxt, konsolidering och avveckling/överlämnande. Hur påverkar dessa stadier lantbrukarens uppfattning och attityd angående risk?

Karaktäristika för olika produktionsgrenar

5. Vilka olika karaktäristika återfinns i spannmåls- respektive mjölkföretagen?
 - Hur påverkar det lantbrukarens uppfattning, attityd och exponering av risk?

Sociala faktorer

6. Vilka av följande faktorer påverkar lantbrukarens inställning till risker och hur påverkar dessa i så fall?
 - Ålder
 - Erfarenhet
 - Utbildning

Personlighet

7. Hur spelar en lantbrukarens personlighet in vid risktagande?
 - Finns det skillnader i kvinnors och mäns riskuppfattning och riskattityder?

Riskbedömning

8. Vilka risker identifieras vid kreditgivning till lantbrukare?
 - Hur hanteras dessa?

9. När riskkällor identifieras, görs det någon form av riskanalys?
 - Hur stor sannolikheten är att en viss riskkälla påverkar kundens återbetalningsförmåga?

Avslutning

Finns det möjlighet att återkomma om jag skulle behöva ställa någon kompletterande fråga?

Tack så mycket för din medverkan och tid!

Bilaga 3: Riskkällor i lantbruket

Tabellen nedan visar olika kategorier av risk och de riskkällor inom varje kategori som ett lantbruksföretag kan möta (egen översättning av Boehlje & Lins, 2002).

Kategorier av risk	Riskkällor
Finansiering och finansiell struktur	Skuldsättningsgrad, skuldstruktur, finansieringsgrad av eget kapital, likviditet, betalningsförmåga, lönsamhet
Marknadpriser och "terms of trade"	Produktpriserförändringar, prispförändringar på insatsvaror, kostnadsstruktur, avtalsvillkor, marknadsmöjligheter och tillgänglighet
Företagspartners och samarbete	Ömsesidigt beroende, sekretess, kulturella konflikter, avtalsrisker
Konkurrenter och konkurrens	Marknadsandelar, prisrig, spionage, anklagelser
Kunder och kundrelationer	Kundansvar, kreditrisk, dålig "marknadstiming", bristfällig kundsupport
Distributionssystem och kanaler	Transport, tillgänglig service, kostnader, beroende av återförsäljare
Människor och humankapital	Anställda, oberoende entreprenörer, undervisning, lämplig personal
Politiska faktorer	Oroligheter, krig och terrorism, skydd för immateriella rättigheter, förändrat styre som ändrar landets ekonomi
Lagar och regler	Exportlicens, rapportering, miljöfaktorer
Rykte och image	Företagsrykte, varumärken, rykten om nyckelanställda
Strategisk positionering och flexibilitet	Fusioner och förvärv, "Joint ventures" och allianser, resurstilldelning och planering, flexibilitet
Teknologiska faktorer	Komplexitet, inkurans, arbetskraftens färdigheter
Finansiella marknader och verktyg	Valutahandel, pengar, räntesats
Verksamhet och rutiner	Service, kontraktsrisker, interna processer och kontroller